

KUR'ÂN'IN KAYNAĞI SÜMER'DE Mİ?

Was the source of the Qur'an traced back to Sumerians?

Ali İhsan ÖZDEMİR

Özet

Bu yazıda Türkiye'nin en meşhur arkeologlarından Muazzez İlmiye Çığ'ın "Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni" isimli kitabında, Dinlerin Tekâmülü, İslâm'da Kurban, Mâbed ve Minare, Nuh Tufanı, Eyüp Peygamber... gibi başlıklarla Kur'an'ın kaynağının Sümer kültürü, dini ve medeniyeti olduğuna dair iddiaları tartışılmaktadır. İleri sürülen iddialar, temel İslâmî kaynaklara dayanılarak cevaplandırılmaktadır. Buna göre Kur'an'ın, aslında Hz. Adem'den beri gönderilen kutsal kitapların en sonuncusu ve orijinal bir kitap olduğu, Kur'an'da yer alan bazı konuların Sümerler'de de olmasının onlara bir peygamber gönderilebileceği, Sümerler'e ait kalıntıların bir kısmının onlara gönderilen peygamberin tebliğinin Sümer kültürü içerisinde bozularak da olsa varlığını devam ettirebilmiş hak bir dinin kalıntıları olabileceği neticesine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Sümerler, Dinlerin Tekâmülü, Kurban, Mâbed, Kur'an, Nuh Tufanı, İncil, Tevrat.

Giriş

İnsanoğlunun geçmişini inceleyen pek çok ilim dalı vardır. Bu ilim dallarından birisi de arkeolojidir. Arkeoloji ilminin verileri bize geçmişte yaşamış milletlerin hayatları ile ilgili çok önemli bilgiler sunar. Arkeologlar bu bilgileri genellikle kazılar sonunda elde ettiği buluntuları inceleyip, daha önce bulunan başka buluntu ve bilgilerle karşılaştırıp yorumladıkları sonra insanlığın hizmetine sunar. Geçmişte yaşamış milletlerin din, medeniyet ve kültürlerini öğrenmek açısından arkeoloji ne kadar önemli ise, aynı şekilde bu kazılar sonunda elde edilen bulguların tarafsız bir şekilde yorumlanması da o derece önemlidir.

Özellikle batı dünyasında yetişmiş arkeologların arkeolojik kazı neticesinde elde ettikleri bilgileri zaman zaman kendi dünya görüşleri, ideoloji ve gayeleri uğruna kullandıkları herkesin malumudur. Batıda arkeolojinin ideolojik olarak oryantalizmin emrinde kullanıldığı çok sık görülen bir durumdur. Bu konuya dikkatlerimizi çeken M. Fadlullah şöyle söyler:

"Bunlar ilmi, edebî, manevî ve ahlâkî mirasımızı, bir çok yönleri hakkında zihinlerde kuşku uyandıra-

Abstract

In this article, it is discussed some claims on the origins of the Qur'an which are mentioned in a book Kur'an, Incil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni written in Turkish by Muazzez İlmiye Çığ who is the famous Turkish archeologist. In her book, she especially compares between the Qur'an and Sumerian culture on the sources of the Qur'an in titles of evolutions of the religions, sacrifice, temple, minaret and the others and she claims that sources of the Qur'an can be traced back to Sumerians. But in this article, relying on the main Islamic sources, is reached at this conclusion: The Qur'an is the latest and original book of holy books which were revealed by the time of the Prophet Adam. And also, the similarities between the Qur'an and Sumerian cultures can be explained through the same source.

Keywords

Sumerians, Evolution of the religions, Origins of the Qur'an, Sacrifice, the Flood of the Prophet Noah, Temple, the Bible, the Torah.

cak bir metod çerçevesinde araştırıyorlar veya onları doğal çerçevelerinin ve realitelerinin dışına çıkaracak analizlere ve yorumlara tâbi tutuyorlar. Yahut bunları, halkları ve tarihleriyle olan gerçek bağlarını koparacak şekilde başka kaynakların varsayımlarına doğru bir yönelişin içine sokuyorlar".¹

Bu açıdan bakıldığında arkeologların kazı neticesinde elde ettikleri belgeleri, tabletleri/yazıtları tarafsız bir şekilde değerlendirmelerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu belgelerin yorumlanmasında arkeologun kendi inanç ve dünya görüşünün çok önemli bir yeri vardır.

Batı dünyasında görülen bu duruma zaman zaman ülkemizde de rastlanmaktadır. Ülkemizin tanınmış arkeolog ve aynı zamanda Sümerologlarından birisi olan Sn. Prof. Dr. Muazzez İlmiye Çığ, "Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni" isimli bir kitap yazmıştır. Yazar kitabında İncil, Tevrat ve Kur'an ile Sümer dinini, kültür ve medeniyetini karşılaştırarak, Yahudilik, Hristiyanlık, İslâm ve

¹ Fadlullah, M.Hüseyin, *İslam ve Kuvvetin Mantığı*, s.67.

Kur'an ile ilgili çeşitli asılsız iddialara yer vermekte, bu iddialarını da kendisine göre yorumladığı Kur'an ayetleri ile destekleyerek şöyle demektedir; "Görüldüğü gibi, Ortadoğu'da çıkmış olan tek tanrılı, hatta çok tanrılı dinlerin ana kaynağı Sümerlilere kadar ulaşıyor".² Yine bu kitabına paralel olarak başka bir kitabında da bu kitabındakine benzer çeşitli iddialar ileri sürerek esas düşüncesini şöyle ortaya koymaktadır, "Kanıma göre, bütün araştırmacıların karşılıklı belgelere dayanarak korkmadan, çekinmeden, doğruyu ortaya çıkarmaları gerek. İsteyen inancında devam eder. Gerçeği bilmek isteyenler de okur, araştırır. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bulmaya çalışır....Halkımız, dindeki tabularla yüz yüze boyu uyutuldu; halâ da uyutulmak isteniyor".³

Kur'an'ın kaynağı veya ona kaynak arama ile ilgili tartışmalar yeni değildir. Kur'an'ın indiği dönemde bile Kur'an'a kaynak arama girişimleri olmuştur. Bu girişimleri bizzat Kur'an bize haber vermektedir. Bazı kişiler, onu, Hz. Muhammed (sav.)'in uydurduğunu ve sabah akşam yazdığını iddia ederken, bazıları ise onun geçmişlerin masalları olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴ Özellikle günümüz batı dünyasında ise oryantalistler kendi dini inançlarına göre Kur'an'ın kaynağını Hristiyanlık veya Yahudilikte aramışlardır. Kur'an'ın, Hz. Muhammed(sav.)'in sara nöbetleri sırasında ileri sürdüğü sözler olduğunu söyleyebilmişlerdir.⁵ Bütün bu iddiaları ileri sürerken benimsedikleri dini ve felsefi görüşler, bu fikirleri ileri sürmelerinde etkili olmuştur. Özellikle Oryantalistler açısından söz konusu İslâm olunca, çoğu defa objektif düşüncenin yerini dini taassup almıştır. Ancak bu iddia sahiplerinin pek çoğu, Rudi Paret'te olduğu gibi, neticede Kuran'ın

bir insan sözü olmadığını, insanı cezbederek kendine hayran bıraktığını ve sonunda kendilerinde saygı uyandırdığını kabul etmek zorunda kalmışlardır.⁶

1.Genel Sümer Tarihi

Sümerler günümüzden beşbin yılı aşan bir süre önce Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan ve Mezopotamya diye adlandırılan bölgede yaşamışlardır. Yaklaşık binbeşyüz yıllık tarihleri boyunca site-devletleri şeklinde organize olmuş bu kavim; günümüz medeniyetinin temelini oluşturan birçok değer, kurumun ve aletin ilk kaşifleridir. Görkemli bir tarihe ve medeniyete damgasını vurmuş olan Sümerler, Önasya'nın diğer kavimlerini hemen her alanda etkilemiş, dünya uygarlık tarihinde derin izler bırakmışlardır.⁷ Sümerlerin tarihi, Ön-Sümer (M.Ö. 3400-2800), Er-Hanedanlar (M.Ö. 2800-2350) ve Klasik Sümer (M.Ö. 2150-2003) olmak üzere kabaca üç ana döneme ayrılır. Arkeolog ve Sümerologlar bu kronolojik ayırımı Sümer tarihinde belirledikleri önemli olaylara/gelişmelere dayanarak yapmışlardır.⁸ Sümer medeniyeti, dünya ölçeğinde ilk kurucu medeniyet olması ve Sümer Coğrafyasının neredeyse tüm semavi kitapların beşiği olması⁹ ile dikkat çekmektedir.

Sümerlerin böyle bir medeniyete sahip olup, ilahi dinlerde de kısmen onların inançlarına benzer kuralların bulunması, Sn. Muazzez İlmiye Çığ gibi bazı arkeolog ve ilim adamlarını, ilahi dinlerin ve özellikle de İslâmın kaynağını bu kültürlerde aramaya ve bazen de çeşitli asılsız iddialar ileri sürmeye sevk etmiştir. Ancak böyle bir arayışa başlarken veya böyle bir arayışı sürdürürken ilmi metodlardan ayrılmadan, objektif bir bakış açısı ile çalışmaya başlamak en doğru metod olsa gerektir.

Sn. Çığ'ın ileri sürdüğü iddiaların asılsız olduğunu ortaya koyabilmek için öncelikle Hz. Peygamber-Kur'an ilişkisini ele alıp, Kur'an'ın Allah'ın sözü olup olmadığının incelenmesi gerekir.

2. Hz. Muhammed (sav.)-Kur'an ilişkisi ve Kur'an'ın Kaynağı

Hız. Muhammed(sav.)-Kur'an ilişkisi öteden beri çok tartışılmış ve özellikle İslâmın muarızları tarafından Kur'an'ın, Hız. Muhammed(sav.)'in sözü olduğu ileri sürülmüştür. Bununla da kalınmamış, Onun deli veya büyülenmiş birisi olduğu ileri sürülmüştür. İleride de değinileceği gibi Kur'an bu iddia sahip-

² Çığ, Muazzez İlmiye, Kur'an İncil ve Tevratın Sümerdeki Kökeni, s. 74.

³ Çığ, Muazzez İlmiye, İbrahim Peygamber, s.9. Ayrıca Sn. Çığ, ATV.'de, Sn. Hulki Cevizoglu tarafından çeşitli tarihlerde su-nulan "Ceviz Kabuğu" programına iki defa katılmış ve benzer görüşlerini burada da tekrarlamıştır Söz konusu programa en son. 29.12.2001 tarihinde katılmış ve burada "Tevrat, İncil ve Kur'an'ın Allah tarafından indirilmediği" iddiasına yer vermiştir.

⁴ 25.Furkan, 4-5; "Kafirler: "Kur'an onun uydurduğu bir yalan olup, bu hususta başkaları da kendisine yardımcı olmuşlardır" diye iddia ettiler. Onlar böylece, kesin bir yalan söyleyip zulmettiler. Ayrıca: "Onun söyledikleri, kendisi için yazdırmış olduğu ve sabah akşam kendisine dikte ettirilen önceki nesillerin efsanelerinden başka bir şey değildir" dediler. Ayrıca bkz. 16.Nahl, 103; 69.Hakka, 40, 42, 44-47.

⁵ Bu iddiaları ileri süren müsteşriklerden Goldziher, H. Gibb, W. M. Watt, R. Blachere, C. Huoart, P. Ed. Power, C. Tisdal, H. Lammens ve D.Sidersky'nin görüşleri için bkz., Sönmezsoy, Selahaddin, Kur'an ve Oryantalistler, s. 80-85; Âlim, Ömer Lütfi, Kur'an ve Oryantalistler, s. 43-57. Ayrıca benzer görüşler ve eleştirileri için bkz., Yıldırım, Suat, Oryantalistlerin Yanılgıları, s. 75-214.

⁶ Paret, Rudi, Kur'an Üzerine Makaleler, s.97.

⁷ Ay, Eyüp, İlahi Mesajın Kadim Medeniyetler Üzerindeki İz Düşümleri, s. 188; Landsberger, B., Mezopotamya'da Medeniyetin Doğuşu, s.419-429,

⁸ Ay, Eyüp, agm, s. 188; Landsberger, agm, s.90-93.

⁹ Ay, agm., s.189.

lerini ve iddialarını kesin bir dil ile reddetmiş ve kaynağının Allah'tan olduğunu açıklamıştır. O halde Kur'an gerçekten Allah'ın sözü müdür yoksa Hz. Muhammed(sav.)'in sözü müdür?

Bazı kişiler Hz. Peygamberi kâhin veya sihirbaz olmakla itham etmişlerdir. Kur'an'ı vahiy yolu ile alan Hz. Muhammed (sav.), ne bir kâhin ne de bir sihirbazdır. Onu vahiy yolu ile almıştır. Onun Kur'an'a her hangi bir müdahalesi söz konusu değildir. Kur'an'ın vahiy peygamberimizin arzu ve isteği dışında, Allah'ın isteği ile gerçekleşmiş insan üstü bir olaydır. Bu konuya dikkatlerimizi çeken M. Draz şöyle söyler: "Kur'an-ı Kerim'in aralıklarla peyderpey nazil olduğu herkesçe malumdur; öyle ki, her ayet için yaklaşık bir nüzul tarihi belirlemek mümkündür. Bundan başka ashâbı, çok defa, Hz. Peygamber'e vahyin gelişine şahit olmuş ve vahiy neticesi ortaya çıkan ayetleri büyük bir hayranlıkla ondan dinlemiştir. O halde vahiy, Hz. Peygamber için, hiçbir şahsi dahli olmaksızın yaşadığı bir tecrübedir; vahiy, onun tamamen pasif bir şekilde maruz kaldığı, geldiği zaman kendisinden kaçamadığı ve ihtiyacı olduğu zaman da kendisini ona hazırlayamadığı bir hadisedir".¹⁰ "İşte Muhammed'in getirdiği dinin gerçek kaynağını bu olayda aramak lazımdır. Her nazil olan ayet, ona, yeni ve önceden bilinmeyen malumat getirmiştir. Bu tıpkı, vahiy dalgalarının durduğu yerde ışıkları sönen bir lamba gibidir. Bu ışığın ötesinde Hz. Peygamber, diğer insanlardan farksızdır. O, geçmiş ve gelecekle ilgili, sağlam insan zekasının nüfuz edemediği her hususta, mütevazî ve dürüst bir şekilde soru işareti koymuştur".¹¹

H. Peygamberi çok yakından ilgilendiren, namus ve şerefini ayaklar altında çiğneyen bir konuda bile kendiliğinden bir söz söylememiş, vahyin gelmesini beklemiş ve sessizliği tercih etmiştir. "Hz. Peygamber'in şerefini ortaya koyan "ıfk hadisesi" malumdur. O zaman bu konuda acele bir karar alması gerekiyordu. Fakat bir ay müddetle vahiy gelmediği için, Hz. Peygamber, ortada dolaşan şayiaları kabul veya ret hususunda kendiliğinden hiçbir şey ileri sürememişti. Eğer iş kendi arzusuna bağlı bulunsaydı, acaba durumu bir kaç güzel sözle geçiştiremez ve hatta bu sözleri vahiyymiş gibi gösteremez miydi?".¹² "Diğer taraftan, Hz. Peygamber'in nazil olan ayetler karşısında daima son derece hürmetkar bir tutum içerisinde bulunduğu ve onların Allah'ın sözü olduğu hususunda en ufak bir şüpheye bile düşmediği bilinmektedir. O, ilahi kitapta en ufak bir rötüş bile yap-

maz".¹³ Onu tefsir ederken kendisine ait olmayan bir metni tefsir eden bir müfessir gibi hareket eder.¹⁴ Onun, çok basit de olsa denemiş olduğu bir şeyi Allah'a dedirtmiş olmak düşüncesiyle, korkudan titrediğini görürüz.¹⁵ Zira o, görevini yerine getirme hususunda kendisini sıkı bir murakabe altında bulunduran ilahi muhafızlarla çevrilmiş olduğunu hissetmektedir.¹⁶ Şu ayet bu durumu gayet net bir şekilde gözler önüne sermektedir: "O bütün gaybı bilir. Fakat gayblarına kimseyi vakıf etmez. Ancak bildirmeyi dilediği bir elçiye bildirir. Bu durumda o elçisinin önüne ve arkasına gözetleyiciler yerleştirir, ta ki o elçiler Rablerinin mesajlarını, o gözetleyicilerin kendilerine hakkıyla tebliğ ettiklerini kesin olarak bilsinler. Doğrusu Allah, kullarının nezdinde ne var ne yoksa her şeyi ilmiyle ihata etmiş, her şeyi bir bir kaydetmiştir".¹⁷

Acaba Kur'an, Hz. Peygamber(sav.)'in şahsiyetini yansıtmakta mıdır? "Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'in şahsiyetini yansıttığı yolundaki görüş doğru değildir. Nitekim çok defa Kur'an-ı Kerim ondan söz etmemekte ve onu tamamen tecrit etmektedir. Eğer ondan bahsediyorsa, bu onun hakkında hüküm vermek, ona tutacağı yolu göstermek, ona hükmetmek içindir. İnsanın günlük neşe ve üzüntüleri şahsiyetini yansıtan başlıca amillerdir. Çocuklarının ve dostlarının ölümleri neticesinde onun duymuş olduğu acılar bilinmektedir; hanımını ve amcasını ve onlarla birlikte davetinde kendisine yardımcı olan her türlü manevi desteği kaybettiği sene, İslâm tarihinde "hüzün yılı" olarak adlandırılmaktadır".¹⁸ "Halbuki bütün bunlardan, Kur'an-ı Kerim'de en ufak bir yankı bile görmek mümkün değildir. Ancak ahlâkî bir hareket tarzı söz konusu olur olmaz; birinin, sertlik, açık yüreklilik ve sabırla hareket edilmesini istemesi; buna karşılık diğerinin, yumuşak, çekingen ve sabırsız bir tavır takınması yüzünden teşrii otoriteyle boyun eğmiş ruhun karşı karşıya geldikleri görülür. Sunulan idealden en ufak bir uzaklaşmadan ötürü, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'e şiddetli sitemlerde bulunması nadir değildir".¹⁹

"Elinde vahye dayalı bir emir veya kesin bir bilgi bulunmadığı sürece Hz. Peygamber, bize daima çekingen"²⁰, dedikodular karşısında

¹⁰ Draz, Abdullah, *Kur'an'a Giriş*, s. 121-122/

¹¹ Draz, age, s. 122.

¹² Draz, age, s. 122. (8 No'lu dipnot)

¹³ Bkz., !0. Yunus, 15.

¹⁴ Mesela, 9. Tevbe, 80. ayetini; 63. Münafıkûn, 6. ayeti ile karşılaştırınız.

¹⁵ Bkz., 69. Hakka, 44-47.

¹⁶ Bkz., Draz, age, 122-123.

¹⁷ Bkz., 72. Cin, 27- 28.

¹⁸ Draz, age, s. 123; ayrıca ayetler için bkz. Enfal, 67-68; 9. Tevbe, 43, 113; 23. Mü'minün, 37; 80. Abese, 8-11.

¹⁹ Bkz. Dıraz, age., 123.

²⁰ Bkz. 33. Ahzab, 53.

hassas²¹, müteredit, işlerinde ashabına danışan²², en ufak bir şüphede tam manasıyla çekimser davranan²³ ve diğerlerinin olduğu kadar kendi akıbetinin de ne olduğunu bilmediğini itiraf eden²⁴ bir şahsiyet olarak görülür.²⁵ "Fakat, vahyi alır almaz da, dünyada hiçbir kuvvetin etkileyemeyeceği bir otoritenin salahiyetiyle risaletini tebliğ eder. Kendini münevver kimseler için olduğu kadar cahil kimseler için de evrensel bir mürebbi olarak tanıtır²⁶. O, Yahudi kavmini ve umumi olarak da ilahi kitaba mazhar olmuş milletleri doğru yola iletmenin, risaletinin esasını teşkil ettiğini daha hicretten önce bildirmiştir. Hz. Peygamber ihtilaf ettikleri konularda onlara hakikati söylemekle görevlendirilmiştir.²⁷ O, ihtilafları çözerken hiçbir tarafa taviz vermeden²⁸ ve hiç kimseden çekinmeden, korkusuzca ve adaletle meseleleri halledip karara bağlamıştır".²⁹

"Bu özgür ve kararlı tutumda, birkaç fikri bir araya getirip onunla yetinen bir kimsenin izini görmediğimiz gibi, dün benimsediğini bugün reddedebilen, bugün kurduğunu yarın yıkabilecek olan hesapçı bir zihniyetin umursamazlığını da görmüyoruz. Bu sağlam atılımın arkasında, insani kuvvetten farklı bambaşka bir kuvvet görmek zor olmasa gerekir. Bu yüzden O, dünya güçleri karşısında ve hayatının en kritik anlarında bile, ilahi yardımdan mutlak surette emin bir şekilde, son derece soğuk kanlı hareket etmiştir.³⁰ Yine bu yüzden, tebliğinin ilahi olduğu hususunda en ufak bir şüpheye düşmediği için, kendilerinden emin olamayan şüphecileri geri çekilirken³¹ O, yakın (arkadaş)'larıyla birlikte mubahaleye³² girmekten çekinmemiştir".³³

Yukarıda ileri sürülen delillerde görüldüğü gibi Kur'an'a Hz. Peygamberin şahsi hiçbir müdahalesi olmamıştır. O, Allah'tan gönderilmiş ve tamamen orijinal bir kitaptır. Kur'an karşısında Hz. Peygamber ise sadece Kur'an'ı yaşamak, başkalarına açıklamak (tebyin) ve ulaştırmakla (tebliğ) görevli

bir elçiden başka bir şey değildir.

Sümer dininin, İslam dininin kaynağı olup olmadığının net bir şekilde ortaya konulabilmesi için takip edilmesi gereken en doğru metod, bu iki dinin benzer ve farklı yönlerinin, inanç esaslarının ortaya konularak kıyaslanmasıdır.

Sn. Çığ'ın kitabı incelendiğinde iddialar aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılıp tenkit edilebilir:

3. Allah İnancı

3. 1. Sümerlerde Allah İnancı

Sümer dininde Tanrı/Tanrılar inancı hakkında bilgi veren Sn. Çığ şöyle söyler:

"Sümer dini çok tanrılı bir dindi. Dünyada, doğada görülen, hissedilen her nesnenin bir Tanrısı vardı. Tanrılar insan görünümünde, fakat insanüstü güçleri olan ölümsüz varlıklardı. İnsanlar gibi, onların da çocukları ve eşlerinden oluşan aileleri bulunuyordu. Bu aileler kral gibi bir Baş tanrı altında toplanmışlardı. Tanrılar da insanlar gibi sever, üzülür, kızar, kıskanır, kavga eder, kötülük yapar, hastalanır, hatta yaralanabilirlerdi. Yer, Gök, Hava, Su Tanrıları yaratıcı, diğerleri yönetici ve koruyucu Tanrılardı".³⁴

"Her şehrin bir koruyucu Tanrısı vardı. O Tanrı, (o şehir halkının) iyi yaşam sürmesinden sorumlu idi. Onun gücü, şehrinin iyi veya fena olduğuna göre değişirdi. Bunlara aynı zamanda diğer şehirlerde de tapılırdı. Bu şehir Tanrıları, evrenin yönetimini aralarında bölüşmüşlerdi. Tanrılara ait listelerde 1500 kadar Tanrı adı bulunması, Sümerlilerin ne kadar çok Tanrı yarattığını göstermektedir".³⁵ "Sümer dininde Tanrılar, şehirleri ve bütün kültür varlıklarını meydana getirmiş ve insanlara vermiştir.³⁶ Tanrılar "ol" der ve hemen olurur.³⁷ Tanrılar kızdıgında, kendi ülkesi bile olsa yakıp yıktırır.³⁸ Tanrıların adı zaman zaman cinsel tecavüz olaylarına karışmış ve bu yüzden tecavüz olayına adı karışan Tanrı/Tanrılar, Tanrılar meclisince yeraltı dünyasına sürülmüştür.³⁹ Ayrıca Tanrıçalara bazen tecavüz bile edilir. Hem de bu tecavüzü Tanrıçanın kulu olması gereken bir bahçe sahibi kişi yapıyor.⁴⁰ Sümerler kendi Tanrılarını kendileri evlendirebiliyorlardı.⁴¹ Sümer Tanrılarının esas adlarından başka nitelikleri-

²¹ Bkz. 33. Ahzab, 37.

²² Bkz., 3. Al-i İmran, 159.

²³ Bkz. 21. Enbiya, 109; 72. Cin, 25.

²⁴ Bkz., 46. Ahkaf, 9.

²⁵ Draz, age, 124.

²⁶ Bkz., 3. Al-i İmran, 20.

²⁷ Bkz., 16. Nahl, 64; 27. Neml, 76.

²⁸ Bkz., 5. Maide, 4, 8-9; 42. Şura, 15.

²⁹ Draz, age, 124.

³⁰ Bkz., 9. Tevbe, 40.

³¹ Bkz., 3. Al-i İmran, 161.

³² Mubahale: "Allah'ın lanetinin yalancıların üzerine olmasının istendiği açık ve karşılıklı lanetleşme"ye denir.

³³ Bkz., Taberi, III, 211-212; ayrıca bkz., Suyuti, ed-Dürü'l-Mensür, II, 361-366.

³⁴ Çığ, age, s.13.

³⁵ Çığ, age, s.13.

³⁶ Çığ, age, s.16.

³⁷ Çığ, age, s.17.

³⁸ Çığ, age, s.17.

³⁹ Çığ, age, s.21.

⁴⁰ Çığ, age, s.48.

⁴¹ Çığ, age, s.62.

ne göre diğer adları da vardı.⁴² Gökyüzünde toplan-
dikları bir yer vardı ki buraya "duku" adı verilirdi.⁴³

"Tanrılar yalnız evrende değil, insanların yaşamı-
na da girerler. Örneğin, yorulmak bilmeden gezen
Güneş Tanrısı Utu, her şeyi görür, adaleti korur, in-
sanlara yardım eder, ciğer falı bakanların piridir.
Bilgelik ve Su Tanrısı Enki, insanların ve sihirbazların
koruyucusudur. Venüs yıldızını simgeleyen Tanrıça
İnanna, aşkların ve savaşçıların koruyucusudur".⁴⁴

"Konumuz açısından bilinmesi gereken husus;
Ön-Sümer devrinde Tanrı, tekil ve soyut simgelerle;
Er-Hanedanlar devrinde Sami-Akad'ların kültürel
etkisiyle tanrı, çok sayıda (çoğul) ve istisnasız
antropomorfik (insan suretinde) tasvir edilmişlerdir.
Er-Hanedanlar devrini müteakip iki yüzyıl süreyle
Tanrı-Kral bireşimini gerçekleştiren Sami-Akad
hanedanlığı izler".⁴⁵

Sümer dini ve mitolojisi, uzun süre sözlü ve ritüel
gelenekte muhafaza edildikten, özellikle de; Sami
Babilliler tarafından sistematize edilerek yazıya
aktarılmıştır. Bunun sonucunda da, Sümer tan-
rılarının sayısı onbeşbine ulaşmış ve bazı mahluklar-
la; örneğin, Güneş'le, Ay'la bir tutulmaya başlan-
mıştır. Dolayısıyla Sümer dini ve kültürü M.Ö.
1800'lü yıllarda Eski Babil devrinde, Samilerin
dünya görüşü süzgecinden geçirilerek günümüze
aktarılmıştır. Bu detay gözden kaçırılmaması
gereken önemli bir olgudur".⁴⁶

Sümer Tanrıları her zaman her istediklerini de
yaptıramıyabiliyorlar, zaman zaman aralarında
anlaşamayarak aciz durumlara düşüyorlardı.⁴⁷
Tufanı başlatan Tanrı Enlil, insanların Tufan'dan
kurtarıldıklarına çok kızar. Fakat Bilgelik tanrısı onu
yatıştırır. Üstelik bir de Tufandan kurtulana ölümsüz
bir hayat verilerek Tanrılar bahçesine gönderilir.⁴⁸
Burada Sümer Tanrılarının cezalandırma metod-
larında bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. İslâm'da da
Allah'ın günah işleyen kişileri affetmesi söz
konusudur. Ancak İslâm'a göre günahların affedile-
bilmesi için belli şartlar vardır.⁴⁹ Bu şartlara uygun
hareket eden günahkâr bir kişinin günahları affedilir.
Örneğin; Allah'a ortak koşan bir kişi büyük günah
işlemiştir ve asla affedilmez; "Allah kendisine ortak

koşulmasını asla affetmez. Fakat bunun altındaki
diğer günahları dilediği kimse hakkında affeder".⁵⁰

"Sümer Tanrıları kızdıklarında kendi ülkesi bile
olsa yakıp yıktırır".⁵¹ Sn. Çığ, aynı olayın Kur'an'da
da olduğunu, bir çok süre içindeki ayetlerde Allah'ın
çeşitli milletleri nasıl yok ettiğinden söz edildiğini
ifade ederek, Kur'an'daki cezalandırma sisteminin
Sümer Tanrılarının cezalandırmasına benzediğini
ortaya koymaya çalışır.⁵² Sn. Çığ'ın, Kur'an'da ge-
çen bu ayetleri genel hatları ile ele alıp incelemediği
ve Allah'ın Kur'an'da toplumları topluca cezalandır-
mada takip ettiği yolu (Toplumsal Cezalandırmada
Sünnetullah) bilmediği görülmektedir.

Kur'an'a göre Allah'ın bir toplumu cezalandır-
masını belli kuralları vardır. Bu kurallar genel hat-
ları ile şunlardır:

3.1.1. Allah hiçbir millete peygamber gönderip
onları uyarmadan asla cezalandırmaz; "Biz peygam-
ber göndermediğimiz hiçbir halkı cezalandırma-
yız"⁵³; "Biz hiçbir ülkeyi, uyarıcıları gelmeden imha
etmedik. Öğüt ve hatırlatmada bulunulmuştur. Biz
hiçbir zaman haksızlık eden olmadık".⁵⁴

3.1.2. Allah, halkı dürüst hareket eden, hem
kendilerini hem de birbirlerini düzeltmeye çalışan,
söz ve davranışları düzgün olan hiçbir milleti topluca
cezalandırmaz: "Rabbin, halkı dürüst hareket eden
hem kendi nefislerini, hem de birbirlerini düzeltmeye
çalışan diyarları, haksız yere asla helâk etmez".⁵⁵

Bir toplumda, insanları iyiliğe ve doğruya çağıran
insanlara engel olunmayıp, toplumdaki şirk ve zulüm
zorla başkalarına kabul ettirilme yoluna gidilmediği
müddetçe, o toplum müşrik bir toplum da olsa Allah
o toplumu yok etmez.⁵⁶ 'Kur'an'a göre (bir toplum-
da) İnsanları kötülükten sakındıracak, iyiliği tavsiye
edecek birtakım kimselerin bulunması gerekmektedir.
Zira Allah yalnızca iyiliğe razıdır, kötülüğü ise
ancak iyiliğin hakim olduğu veya belli bir potansiyele
sahip olduğu sürece müsamaha eder. Fakat, içinde
hiç iyi insan kalmadığı, yalnızca mücrimlerin (suçlu-
ların) yaşadığı veya iyilerin bulunduğu, fakat et-
kinliklerinin son derece az olduğu, hiç kimsenin bun-
lara kulak vermediği, kısaca manevi çöküntüye doğ-
ru at başı giden bir topluluk o kaçınılmaz akıbeti, yani
Allah'ın azabını çağırması demektir".⁵⁷ "Bir toplumun

⁴² Çığ, age, s.23.

⁴³ Çığ, age, s.26.

⁴⁴ Landsberger, *Sümerlilerin Kültür Sahasındaki Başarıları*,
s.137; Çığ, age, s.13.

⁴⁵ Ay, agm, s.188; Landsberger, *Sümerler*, s.89-96.

⁴⁶ Landsberger, agm., s.90-93; Ay, agm., s.189.

⁴⁷ Çığ, age, s.53.

⁴⁸ Çığ, age, s.53.

⁴⁹ Bkz., 4. Nisa, 17-18.

⁵⁰ Bkz., 4. Nisa, 48, 116.

⁵¹ Çığ, age, s.17.

⁵² Çığ, age, s.17.

⁵³ Bkz., 17. İsrâ, 15.

⁵⁴ Bkz., 26. Şuara, 208-209.

⁵⁵ Bkz., 11. Hüd, 117.

⁵⁶ Taberi, *Camîu'l-Beyan*, VII, 183; Zemahşeri, *Keşşaf*, II,
421; Elmalılı, IV, 2836.

⁵⁷ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, II, 431.

kaderi, o toplum içindeki salihlerin etkinliğine bağlıdır. Eğer bir topluluk içinde kötülüğü ve batılı defedip hakkı ve adaleti tesis etmeye gücü yetecek sayıda salih kişi bulunuyorsa genel azap, bir ıslah fırsatı tanımak için o topluluktan kaldırılır. Diğer taraftan eğer salih kişiler böyle bir ıslah girişimi için yeterli sayıda değilseler, topluluk onlara müsamaha etmiyor ve ıslah girişimlerine izin vermiyorsa o zaman topluluk kendi helakini hazırlamış demektir. Çünkü artık değersiz bir topluluk olduğunu bizzat ispatlamıştır ve varolması için hiçbir haklı sebebi kalmamıştır”.⁵⁸

3.1.3. Bir topluluk işlemiş olduğu suçları işlemeye ısrarcı olmaz, işledikleri suçlardan geri dönerlerse cezalandırılmazlar; *"Herhangi bir beldeyi imha etmek istediğimizde oranın lüks içinde yaşayan şımarıklarına iyilikleri emrederiz, buna rağmen onlar dinlemez, fık-u fücûra devam ederler. Bu sebeple onun hakkında cezalandırma hükmü kesinleşir. Biz de orayı yerle bir ederiz"*.⁵⁹ *"De ki "Söylesenize bana: Eğer Allah'ın azabı, asırsızın yahut göz göre göre size gelirse zalim topluluktan başkası mı helak olacak? Biz Peygamberleri sadece müjdeci ve uyarıcı olarak gönderiyoruz. O halde kim iman eder, kendini ve işlerini düzeltirse onlara asla korku yoktur. Onlar hiçbir üzüntüye de maruz kalmayacaklardır. Ayetlerimizi yalan sayanlar ise isyan edip yoldan çıkmalarından ötürü azaba uğrayacaklardır"*.⁶⁰ *"Hani bir zaman da onlar; "Ya Rabbî, eğer bu Kur'an senin tarafından gelmiş hak bir kitap ise hemen üzerimize taş yağdır, yahut bize acı bir azap ver" demişlerdi. Halbuki sen onların aralarında bulunduğun müddetçe Allah onları azaba uğratmaz. Eğer onlar istiğfar ederlerse Allah bu takdirde onlara azap etmez"*.⁶¹

3.1.4. Allah bir toplumu toptan cezalandıracağı zaman, toplum içinde işlenen suça iştirak etmeyen (suç ortağı) kişileri cezalandırmaz. Hatta o topluluğa gönderilen peygamber aracılığı ile o peygambere inananlar azap gelmeden önce o bölgeyi terk etmeleri için uyarılarak, azabın geleceği zamandan bile haberdar edilirler. İnananlar kurtulur, inmayan ve toplumda işlenen suçlara iştirak edenler cezalandırılırlar.⁶²

Yüce Allah Kur'an'da, Peygamberimiz (sav.) de hadis-i şeriflerinde Allah'ın neye kızdığını ve neden dolayı insanları cezalandırabileceğini açıklamıştır. Sümer Tanrıları ise neye kızıp neden dolayı insanları cezalandırabileceklerini açıklamamışlardır. Rasgele kızdığı anda Sümer Tanrıları insanları cezalandırabilir. İslâm'ın Allah inancıyla, Sümerdeki Tanrı inancının

en önemli farklarından bir tanesi de budur. Üstelik Sümer Tanrılarının bu keyfi cezalandırma sistemi; İslâm'ın Allah inancı sisteminde "*Allah'ın adaleti*" ilkesine de aykırıdır. Eğer Allah, Sümer Tanrılarında olduğu gibi her kızdığı anda bir yerlere ceza verecek olsaydı, yer yüzünde her gün Allah'ı kızdıracak olaylar oluyor. O zaman her gün birilerine veya bir yerlere ceza vermesi gerekirdi.⁶³ Kur'an'da Yüce Allah, bir toplumu cezalandırmayı bile belli bir sisteme bağlamıştır. Rasgele bir cezalandırma söz konusu değildir.

3. 2. Kur'an'da Allah İnancı:

İslâm'ın Allah inancına gelince, bu inanç sistemi-
nin doğru olarak anlaşılabilmesi için Kur'an'da Al-
lah'ın kendisini biz insanlara nasıl anlattığının iyi in-
celenmesi gerekir. Kur'an'a göre Allah vardır⁶⁴, bir-
dir⁶⁵, ezeli ve ebedidir.⁶⁶ Yani varlığının başlangıcı
ve sonu yoktur. Allah sonradan yaratılan hiç bir var-
lığa benzemez⁶⁷, kendiliğinden vardır ve varlığı için
başka bir varlığa ihtiyaç duymaz.⁶⁸ Allah daima diri
ve hayat sahibidir. Onun olmadığı bir an düşünüle-
mez.⁶⁹ Allah dilediğini yapar.⁷⁰ Gizli, açık her şeyi
bilir ve bilgisi de sonsuzdur. Bilinmesi gereken her-
hangi bir şeyi bilmek için bir aracıya ihtiyaç duyma-
dan kendi sonsuz ilmi ile onu bütün detayları ile net
bir şekilde bilir.⁷¹ Allah her şeyi iştir. Onun iştirme-
si için her hangi bir iştirme aleti veya aracıya ihtiyacı
olmadığı gibi, iştirmediği bir an da düşünülemez.⁷²

⁶³ Bkz., 35. Fatır, 42-43-44.

⁶⁴ Blz., 6.Enam, 75-79; 12.Yusuf, 105; 27.Neml, 59-64; 28.Kasas, 71-72; 29.Ankebut, 61, 63; 57.Hadid, 3; 67.Mülk, 19, 30.

⁶⁵ Bkz., 2. Bakara, 163,255; 3.Al-i İmran, 2, 6, 18; 4.Nisa, 87,171; 6.Enam, 19, 102; 9.Tevbe, 31; 11.Hûd, 14; 13.Ra'd,16, 32; 16.Nahl, 22, 51; 17.İsra,42-43; 20.Taha, 8, 98; 21.Enbiya, 22-25; 23.Mü'minün, 91, 116; 28.Kasas, 70, 88; 35.Fatır, 3; 37.Saffat, 1-5; 38.Sad, 65-66; 112. İhlas, 1.

⁶⁶ Bkz., 2.Bakara, 255; 25.Furkan, 58; 28.Kasas, 88; 55.Rahman, 26-27; Hadid, 3.

⁶⁷ Bkz., 2.Bakara, 22; 6.Enam, 101; 19.Meryem; 65; 42.Sura, 11; 112.İhlas, 4.

⁶⁸ Bkz., 2.Bakara, 255.

⁶⁹ Bkz., 2.Bakara, 255; 3.Al-i İmran, 2; 20.Ta Ha, 111; 40.Mü'min, 65.

⁷⁰ Bkz., 2.Bakara, 185, 253; 3.Al-i İmran, 26, 40; 5.Maide, 1; 11.Hüd, 107; 14.İbrahim, 27; 22.Hacc, 14, 18; 24.Nur, 45; 28.Kasas, 68; 30.Rum, 54; 42.Şura, 49; 85.Büruc, 16. |

⁷¹ Bkz., 2. Bakara, 29, 33, 231, 244, 255-256, 282; ve ayrıca bkz. 3.Al-i İmran, 5, 29; 4.Nisa, 24, 111; 5. Maide, 7, 99; 6.En'am, 3, 13, 59, 73, 101; 11.Hud, 5; 13.Ra'd, 8-10; 14.İbrahim,38; 16.Nahl, 19,23; 67.Mülk, 13-14; 76.İnsan, 30.

⁷² Bkz., 2.Bakara, 127, 137, 181, 224, 227, 244, 256;
3.Al-i İmran, 34-35, 38, 121; 4.Nisa, 58, 134, 148;
5.Maide, 76, 6.En'am, 13, 115; 7.Bkz., Araf, 200;

⁵⁸ Mevdudi, *age*, II, 431.

⁵⁹ Bkz., 11. Hüd, 16.

⁶⁰ Bkz., Enam, 47-48-49.

⁶¹ Bkz., 8. Enfal, 32-33.

⁶² Bkz., 11. Hûd, 94-95.

Allah her şeyi görür. Onun görmek için her hangi bir araç-gerece veya aracıya ihtiyacı yoktur. Her şeyi en ince ayrıntısıyla görür ve Onun görmediği bir an düşünülemez.⁷³ Allah'ın her şeye gücü yeter. Her hangi bir şeyin olmasını istediği za-man ona "ol" der ve o şey de hemen olur. Allah istediği şeyi istediği şekilde yaratabilir. Yarattığı şeyler konusunda onu kimse yargılayamaz. Çünkü O sonsuz hükümlerlik sahibidir.⁷⁴ Allah doğmamış ve doğurulmamıştır. Onun çocuğu yoktur.⁷⁵ O her şeyi koruyup, gözetir ve her şeyi O idare eder.⁷⁶ Allah, mü'minlere rahmet eder. Onun rahmeti sonsuzdur.⁷⁷ Allah verdiği sözden hiç bir zaman dönmez. Verdiği sözü mutlaka gerçekleştirir.⁷⁸ Allah dilediğine azap eder. Fakat O adaleti gereği zalimlere, azınlara, kafirlere ve münafıklara hak ettikleri azabı bazen bu dünyada, bazen de ahirette verir.⁷⁹

Kur'an incelendiğinde Allah'ın kendisini olduğundan farklı bir şekilde insan tasavvuruna uygun olarak anlattığı görülür. Bunun sebebi ne olabilir? Bu biraz çelişki gibi görünmemekte midir? Kur'an'da Yüce Allah kendisini insanlara, insanların anlayacağı şekilde sembolik olarak yükseklerde tahtı olan, yeryüzünde orduları, hazineleri, arazileri ve arazilerinin bekçileri vs... olan bir Allah olarak anlatmıştır.⁸⁰ Yani Allah, kendisini insanlara insanların kullandığı, insanlarda var olan kavramlarla ve insanların anlayabileceği şekilde anlatmıştır. Eğer Allah, bizim insan olarak anlayamayacağımız kavramlarla kendisini anlatmış olsaydı, o zaman ütöpik bir inanca sahip olmamız kaçınılmaz olurdu. Ancak bütün bunlara rağmen Kur'an'daki bu anlatım tarzı hiçbir zaman şirke meydan vermez. Allah kendisini net bir şekilde insanların anlayabileceği bir dilde anlatır. Aslında Sümerlerin gerçekte olmayan hayali insan üstü Tanrıları kendisini net olarak tanımlamayıp, bu tanrılar toplum tarafından uydurulduğundan böyle tuhaf, politeist bir Tanrılar tasavvuru ortaya çıkmıştır.

8.Enfal, 17, 42, 53, 61; 9.Tevbe, 98, 103; 10.Yunus, 65; 11. Hûd, 24; 12.Yusuf, 34; 14.İbrahim, 39;

⁷³ Bkz., 2.Bakara, 96, 110, 233, 237, 265; ve ayrıca bkz. 3.Al-i İmran, 15, 20, 156, 163; 4.Nisa, 58, 134; 84.İnşikak, 15.

⁷⁴ Bkz., 2.Bakara, 20, 28-29, 106, 109,117, 148, 259, 284; ve ayrıca bk.; 3.Al-i İmran, 26, 29, 47, 65, 189; 4.Nisa, 133,149, 5.Maide, 17, 19, 40, 120; 6.En'am, 17, 37, 41, 65, 73, 95,101-102; 36.Yasin, 82; 42.Mü'min, 68.

⁷⁵ Bkz., 112.İhlas, 3; 2.Bakara, 116; 17. İsra, 111.

⁷⁶ Bkz., 59.Haşr, 23; 13.Rad, 2; 32.Secde, 5-6.

⁷⁷ Bkz., 2.Bakara, 105;10.Yunus,58; 35.Fatır,2; 76.İnsan, 31;

⁷⁸ Bkz., 4.Nisa, 122; 13.Ra'd, 31, 46.Ahkaf, 17.

⁷⁹ Bkz., 2.Bakara, 284; 6.En'am, 30, 49, 70, 93, 126, 157; 9.Tevbe, 3, 34, 55, 61, 68, 74, 79, 85, 90, 101; 48.Feth, 14; 84.İnşikak, 24.

⁸⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslam Müesseselerine Giriş*, s.30.

Gerek Sümerlerin Tanrı inancı ve gerekse İslâm'ın Allah inancı yukarıdaki gibi ayrıntıları ile ele alınıp karşılaştırıldığında, Sümerlerdeki putperest tanrı inancının aslında İslâm öncesi müşriklerin (Allah'a ortak koşanlar) putperest tanrı inancı gibi çok tanrılı bir inanç sistemi olduğu görülür. Hz. Muhammed (sav.)'in peygamber olarak gönderilmesinin esas amacı "*Bir Allah*" inancını tekrar yeryüzünde ihya etmek (canlandırma)'tir. Hz. Muhammed (sav.), Allah inancı ile ilgili olarak kendisinden önce gelen peygamberlerden farklı yeni bir şey söylememiş, aksine onların söylemiş olduğu şeyler toplumda unutulmaya yüz tuttuğundan, onun görevi bu inancı tekrar hatırlatmak olmuştur. İslâm öncesi ve İslâm'ın indiği ortamda yaşayan müşrik Araplar da Allah'a inanıyorlardı. Fakat kendilerini Allah'a ulaştırarak ve Allah katında şefaataç olacaklarına inandıkları pek çok aracı putlara da tapıyorlardı; "*Onlar, Allah'tan başka kendilerine ne zarar ne de fayda veremeyen birtakım nesnelere ibadet ediyor ve "Onlar Allah katında bizim şefaathçilerimizdir" diyorlar...*"⁸¹ Yani müşriklerde müşterek bir Allah inancı söz konusu idi. Onlar, Watt'ın ifadeyle⁸², Allah'ı bir "*Baş Tanrı*" olarak kabul ediyorlardı. Zor durumda kaldıklarında sadece Allah'a yalvarıyorlar fakat bu zor durum ortadan kalktıktan sonra yine kendi putlarına ibadete devam ediyorlardı. Bu konuda Kur'an'da pek çok ayet mevcuttur: "*Şayet onlara; "Gökleri ve yeri yaratan kimdir?" diye soracak olursan, elbette "Allah" diye cevap verecekler...*"⁸³, "*Gemide yolculuk yaparken boğulma tehlikesine düşünce bütün kalpleriyle yalnız Allah'a yalvarırlar. O da onları kurtarıp karaya çıkarınca bir de bakarsın ki yine müşrik oluvermişler*".⁸⁴

Sümer Tanrı inancında Tanrılar yetkilerini diğer Tanrılarla paylaşırken, İslâm'ın Allah inancı sisteminde Allah'ın herhangi bir varlıkla, ki bu varlık Allah'a en yakın melekler veya Allah'ın yeryüzündeki seçkin kulları olan peygamberler bile olsa, yetkisini paylaşması söz konusu bile olamaz. "*Baştan sona Kur'an muhtevasına dikkat edildiğinde, Kur'an'da Allah'ın var olduğuna insanların inanmaları yönünde fazla bir vurgunun olmadığı, ancak daha ziyade Allah'ın tek ilah ya da tek üstün güç olarak kabul edilmesi gerektiğinin vurgulandığı görülür. Kur'an'ın temasını oluşturan mesaj, Allah'ın tek ilah olarak kabul edilmesi ve bu konuda ona hiçbir şeyin denk tutulmamasıdır. Kur'an'daki anlamıyla ilah terimi ise kısaca, "egemen olan üstün güç" demektir. Kur'an, İnsanlarca Allah'ın dışında ya da Allah'la birlikte başka unsurların da üstün güç edinilmesini uygun*"

⁸¹ Bkz., 10. Yunus, 18.

⁸² Watt, Montgomery, *Muhammad's Mecca*, s.31.

⁸³ Bkz., 31. Lokman, 25.

⁸⁴ Bkz., 29. Ankebut, 65; 31. Lokman, 32.

görmez ve insanın yaşamında yalnızca Allah'ı ilah olarak kabul etmesini ister. Esasen bu bağlamda Müslüman, yalnızca Allah'ı üstün güç olarak kabul eden, buna "teslim olan" kişi anlamına gelmektedir. Diğer taraftan Kur'an, insanların çoğunluğunun Allah'la birlikte başka şeyleri de (hevâ ve heveslerini, çıkar ve menfaatlerini ve benzeri şeyleri) üstün güç olarak kabul eden müşrikler ve inkarcılardan olduğunu da altını çizer; baştan sona ifadelerinde şirke ve küfre karşı mücadele eder".⁸⁵ Aslına kalırsa kendi inanç sistemleri içerisinde düşünüldüğünde bile, yetki veya bir başka ifade ile güç paylaşımı acizliğin bir ifadesinden başka bir şey de değildir. Bir çok işi bir anda yapmaya güç yetiremeyen Sümer Tanrıları yetkilerini başka Tanrılara devrederek iş gördürme yoluna gitmişlerdir. Yukarıda da görüldüğü gibi Sümer Tanrıları çoğu kez emrettikleri herhangi bir şeyi bile yaptırıp yapmışlar ve bu yüzden aralarında kavgalar çıkmıştır. Bu da onların aciz olduklarının başka bir ifadesidir. Böyle bir Allah inancı ancak put-perest bir Tanrı inancı olarak nitelendirilebilir. Ve ne İslâm ne de başka ilahî kaynaklı bozulmamış bir dinin bile böyle bir inancı tasvip etmesi mümkün değildir. Sn. Çığ'ın, Kur'an'daki böyle bir inancın Sümer Tanrı inancı geleneğinin bir devamı olduğunu ve Kur'an'a kaynaklık ettiğini söylemesi doğrusu çok mantıklı ve tutarlı bir izah değildir. Aslında bir arkeolog olarak Sn. Çığ, yaptığı kazılar sonucunda elde ettiği bulgulardan Sümerlerin ne kadar ilkel bir Allah inancına sahip olduklarını ve bu tanrı inancını kendilerinin uydurduklarını keşfetmiş olması gerekirdi.

4. Dinlerin Tekâmülü

Sn. Çığ, dinlerin çok Tanrıçılıktan tek Tanrıçılığa doğru tekâmül ettiğini, bu günkü dinlerin insan ürünü olduğunu ima etmekte ve şöyle demektedir; "Onların kurdukları çok tanrılı din, yavaş yavaş tek tanrıya dönüşerek, bugünkü dinlerin temelini oluşturmuştur. Fakat bu arada diğer Tanrılar da tamamıyla yok olmayarak bu dinlerde melekler, şeytanlar, cinler olarak varlıklarını korumaktadır".⁸⁶

Sn. Çığ'ın yukarıdaki "dinlerin tekâmülü" görüşüne göre, başlangıçta insanlar pek çok Tanrıya inanıyorlardı. Ancak insanların kültürel gelişimine bağlı olarak bu kadar çok tanrıyı Tek Tanrı'ya indirgemişlerdir. Sn. Çığ'ın savunduğu bu görüşü başta Darwin olmak üzere pek çok evrimci görüş temsilcisi de savunmuşlardır. Bu görüş sahipleri, eğer bu tekâmül devam ederse bundan sonra dinlerin hangi inanca tekâmül edeceğini açıklamamışlardır. Bunu açıklamak onların en önemli görevidir.

Dinlerin tekâmülü ile ilgili genel iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre, "insanlık muayyen bir tanrı-

sı olmayan ve, kökeninde, bir bağlanma ihtiyacının yansımaları olmak üzere, muhtelif varlıklara tanrılık izafe eden bir, "çok tanrıçılık-politeizm" dünyasında yaşamaktaydı. Zamanla, çokluk fikrinin tekâmül etmesiyle, tanrılar arasında bir hiyerarşi ve daha sonra da, tek üstün tanrı inancına ulaşıldı. Her şeyi bir tekâmüle, yani nedensiz olarak ilkinden başlayıp daha mükemmele doğru seyretmeye başlayan "Tekâmül-cü bakış açısı"nın bir değerlendirilmesidir bu. Buna göre, teklik, çokluktan çıkmış ve yapay bir olgudur".⁸⁷

"İkinci anlayış ise, inançların temelinin Tek Tanrı'ya inanış olduğunu belirtir. Buna göre, insanlık temelde, aynı inanç üzere idi; ancak zamanla, değişik nedenlerle bu bütünlük bozulmuş; cemiyetler din namına değişik şeylere bağlanır ve tapınır olmuşlardır. Böylece asıl olan "Tevhid İnancı" yozlaşmış, bundan çok tanrıçılık ya da, mesela Budizm gibi, muayyen bir tanrı olmayan ve soyut sembolik güçlere inanan dinler zuhur etmiştir. Öyleyse, asıl olan, tevhid inancıdır; diğer inanışlar ise, bir yozlaşma ve dağılmanın neticesidir".⁸⁸

İlahî dinler Allah tarafından elçi Cebrail aracılığıyla peygamberlere gönderilmiş, onlar da insanlara dini açıklamışlardır. Ancak insanlar tarafından uydurulan dinlere gelince, "bu çerçevede politeizm toplumsal çeşitliliğin yansımalarından başka bir şey değildir. Klan ve kabilelerin bir araya gelmesi, yerleşmeyi ve şehir ortamını doğururken tanrıların da bir araya toplamışlar ve böylece çok tanrıçılık doğmuştur. Yani beşeri dinlerde klan ve kabile ve millet gibi sosyal basamaklara uygun bir dini gelişme gözlenmiştir".⁸⁹ İnsanlar tarafından uydurulan dinlerin oluşup şekillenmesinde, insanların ve toplumların kültürel ortamının, duygu ve düşünceleriyle ulaştıkları medeni seviyenin çok önemli bir etkisi görülür. Xenophanes'in de dediği gibi böyle toplumlarda insanlar Tanrılarını kendileri ne benzetmişlerdir.⁹⁰ Bu görüşü Sn. Çığ da benimsemiş gözükmekte ve şöyle demektedir: "Tanrıları insan şeklinde algılamaları, Tanrıları şehirlerin dışında evren ve doğa Tanrısı olarak geliştirmeleri ve onları uyumlu bir sistem içine almaları, Sümerlerin önemli ruhsal başarıları olarak kabul edilmektedir".⁹¹

Dinlerin dejenerasyonunun sebeplerini inceleyen Sn. Arkeolog Kürşat Demirci, insanlığın başlangıçta

⁸⁷ Kılıç, Sadık, *Kur'an'ı Anlama Sorunu*, s.166; Demirci, Kürşat, *Dinlerin Dejenerasyonu*, s.89; Tümer, Günay, "Din" mad., *DiA. İslam Ans.*, IX, 316-317; Taberi, *Camii'l-Beyan*, II, s.455-460; İbnü'l-Cevzi, *Zadü'l-Mesir*, I, 228-230.

⁸⁸ Kılıç, Sadık, age, s.166.

⁸⁹ Aydın, Mustafa, *İslam'ın Tarih Sosyolojisi*, s.25-26.

⁹⁰ Aydın, age, s.25.

⁹¹ Çığ, age, s.13.

⁸⁵ Gündüz, Şinasi, *Mitoloji ile İnanç Arasında*, s. 16.

⁸⁶ Çığ, age, s.14.

semboller yoluyla konuştuğunu, zamanla bu sembollerin kelimelere dönüştüğünü ifade eder ve; gerek söz, gerek jest ve gerekse yazı yahut işaret yoluyla iletişim kuran insanların sembole dayalı alfabelerinin, dinin bozulmasında menfi yönde etkide bulunduğunu ifade eder.⁹² O halde sembollerin değişmesi yoluyla dinlerin dejenerasyonu nasıl olmuştur?

"Her ne olduysa diller ve onların alfabeleri sembollerini karmaşıktı. Vahyi vaz eden peygamberler dünyadan ayrıldıktan sonra, dini kavramlar bu semboller yoluyla nesilden nesile geçti. Tanrının sıfatlarının imajdaki yeri semboller vasıtasıyla tabiat güçlerine yollamalar yapılarak sağlamlaştırılabiliyordu. Tanrı, besleyiciydi, üreticiydi, yoktan var edendi, eşi bulunmazdı, şimdi onu düşünebilmek için insanın tabiatta bulunan nesnelere yollamalar yaparak, yani O'nun sıfatlarını tabiatla sembolize edebilecek nesneler bularak tahayyül etmeleri gerekiyordu. Bu tip sembolik ifadeler henüz tehlikeli değildi, zira semboller benzetmelere dayanıyordu. Fakat bir müddet sonra benzetmelerin yerini özdeşleştirmeler aldı. Benzetmenin arkasından karşıt bir süreç olmadı, takdirde özdeşleştirmenin geleceği aşikardır. Bu, hem dilin kompleksleşmesinin ve hem de psikolojik bir sürecin sonucu hasıl olmuştu. Zamanla benzetmeler kalkarak özdeşleştirmeler başladı. Artık Tanrı toprak olmuştu, tarla olmuştu. Böylece ilahi güç seküler kavramlarla izah edilmeye çalışılırken, ilahi güç resmen seküler bir güç olmuştu. Biz arkeolojinin de yardımıyla dejenerasyonun bu safhasında, Tevhid inancının ilk kez somut dünya yahut toprak ile özdeşleştirildiğini sanıyoruz. Tevhidin toprakla, diğer dini kavramların sekülerize edilmesiyle daha önce bahsedilen bir "Ana Tanrıça" kültü oluştu. Bu da, yani toprağa dayalı kültten dışı güce dayalı kulte geçiş yine semboller ve özdeşleştirme yoluyla olmuştu. Toprak, kadın gibi doğurgandı, ürün verendi, besin sağlayıcı özelliği vardı. Böylece topraktan, dışı bir güce dayalı kulte geçiş başladı. Kadın, yahut dişilik toprağı, yani yaratıcıyı sembolize ediyordu artık. Bu kilt Alt Paleolitik dönemde ortaya çıkmış görünüyor. Arkeolojik bulgulara göre, bu kilt, Sibiryâ, Ukrayna, Baltık, İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan, Anadolu, Mezopotamya vs., pek çok yere yayılmıştı. Bu ve diğer bölgelerdeki kazılarda bu dışı gücü sembolize eden, figürler bulundu. Anadolu'da bu kiltün varlığı Çatal Höyük ve Hacılarda yapılan kazılarda ispatlanmıştır. Toprak, ana olunca, ikisi birlikte, "Toprak Ana" yahut "Ana Tanrıça" oldu. Fakat insanların özdeşleştirme sevdaları ile, yeni bir ilahi güç ortaya çıkıyordu. "Ana Tanrıça" olunca, onu dölleyen bir "Baba Tanrı"nın da olması gerekirdi. Toprak ana

olduğuna göre, Gök de Baba olmalıydı. "Gök Baba" Mısır tapınaklarında, "Toprak Ana" yahut, "Ana Tanrıça"nın üzerine abanmış ve onu sarmış olarak gösterilir. Böylece Hindistan'da rahim figürlerinin yanında erkek cinsel organlarını temsil eden figürler yapılmaya başlandı.⁹³

"İnsanların zihinlerindeki imanlar, ana imajından baba imajına kaydı. Dini kavramlar bu iki ana imaj etrafında toplandı. Tarihi olarak bu dönem yaklaşık olarak 10.000 sene öncelerine, Mezolitik ve Neolitik dönemlere tekabül eder. "Gök Baba"nın yeni yeni görünmeye başladığı bu ilk dönemlerde, "Toprak ana" ile aralarında fazla fark yoktu. "Gök Baba", "Toprak Ana"yı dölleyince bahar olur, buğdaylar olgunlaşırdı. Hindistan, Çin ve Hollanda'da bu inanç hala hayret verici şekilde sürer.⁹⁴

"Toprak Ana" ile, "Gök Baba"nın aşk macerası sonucunda, daha küçük önemde tali tanrılar oluşmaya başlar. Muhtemelen dejenerasyonun bundan sonraki safhasında animizm görülmeye başlanacaktır. Her şeye, "Toprak Ana" ve "Gök Baba"nın ilâhî gücünden kaynaklanan canlılık sıfatı yakıştırılacaktır. Bu yakıştırma doğa güçlerine yapıldığında naturalizm denen dağa, topraktan çıkan taşlara, ağaca vs., tapınmaya yol açacaktır. Bundan sonra kimi yerlerde totemizme yol açacak yapılar oluşurken, kimi yerde de naturalizmin bir varyansı olan tanrılar ortaya çıkacaktır. Totemizm genelde Afrika ve Amerika'da görünürken, naturalizmden kaynaklanan tanrılardan oluşmuş yeni dinler Asya ve Önyasya'da görülür. Bu oluşum sürecinde, gerçekte oluşan yeni şey dinin bozulmuş hali ve yeni üretilen binlerce tanrı ve ruh idi. Din bozulurken onun kavramlarının ve öğretisinin getirdiği sistematik yapı da bozuldu".⁹⁵

İçlerinde Andrew Lang ve Wilhelm Schmidt'in bulunduğu bir grup ilim adamı Güneydoğu Avustralya ilkel kabileleri arasında yaptıkları araştırmalarda ilkel monoteizmin izlerine rastlamışlar ve bu kabilelerin, insanların ahlâkî adaba uyup uymadıklarını denetleyen ve gökyüzünde bulunan bir Yüce Tanrı kavramına ve bu Tanrının her yerde bulunduğu inandıklarını tespit etmişlerdir. Schmidt'in başkanlığını yaptığı *Viyanâ Etnoloji Ekolü* bu yüce varlığın merhametli, lütuf sahibi olarak tasavvur edildiğini ve gökte varlığını sürdürdüğüne inanıldığını ortaya koydu. Bütün dini gelişmelerin başlangıcında görülen her şeye kadir bir yüce varlık inancının tarihi-kültürel değişimler sonucu daha sonraları politeizm, animizm gibi inançlara dönüştüğü, bununla beraber bu eski inancın izlerinin hala mevcut

⁹³ Demirci, age, s.994-95.

⁹⁴ Demirci, age, s.95-96.

⁹⁵ Demirci, age, s.96.

⁹² Demirci, age, s.89-96.

olduğu tezi ilmi çevrelerce açıklandı. Avustralya, Polinezya, Kongo, Moğolistan ilkel kabilelerinde, Zulular'da, Güney Afrika avcı yerlilerinde vb. ilkel toplumlarda bir yüce varlık, ulu tanrı, onların en eski kültürlerinin bir parçasını oluşturmaktaydı.⁹⁶

İslâm'a göre ilk insan Hz. Adem (as.) ve onun çocukları tek Tanrı inancına sahip insanlardı. Zamanla insanların nüfusunun artmasına paralel olarak toplumda çeşitli kültürler oluşmaya başlamış ve peygamberlerin tebliğlerinin unutulup silinmeye yüz tutmasıyla beraber, daha önce üstün güç olarak Allah'ı kabul eden insanlar Tevhid düşüncesini terk ederek, doğal ve sosyal çevresinde bulunan ve kendisini etki altında bulunduran bir takım varlıkların etkisi altında kalarak onlar hakkındaki duygu ve düşüncelerini metafizik bir çerçeveye büründürerek Aşk Tanrısı/Tanrıçası, Bereket Tanrısı/Tanrıçası, Savaş Tanrısı/Tanrıçası gibi çeşitli tanrılar edinmişlerdir. Böylece çeşitli putperestlik (Politeizm) şekilleri ortaya çıkmıştır. İnsanları içine düştüğü bu yanlış inançlardan kurtarabilmek için Yüce Allah her defasında peygamberler göndermiştir. Bu düşünceyi destekleyen iki Kur'an ayetinde şöyle denilmektedir; *"İnsanlar bir tek ümmetti. Sonra Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; onlarla beraber, anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükmetmek üzere, içinde gerçekleri taşıyan Kitabı indirdi. Kendilerine Kitap verilmiş olanlar, kendilerine açık deliller geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlıktan dolayı o Kitap hakkındaki anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah, kendi izniyle inananları, onların üzerinde ayrılığa düştüğü gerçeğe ilettiler. Allah, dilediğini doğru yola iletir".*⁹⁷

*"İnsanlar bir tek ümmettiler, sonra ayrılığa düştüler; şayet Rabbinden daha önce bir takdir geçmiş olmasaydı, aralarında ihtilafa düştükleri şeyler hakkında hüküm çoktan verilmiş olurdu".*⁹⁸

Yukarıdaki Kur'an ayetleri Sn. Çığ'ın aksini savunmaktadır. 10.Yunus,19. ayetine bakıldığında insanların başlangıçta tek bir Allah'a inandıkları, ancak daha sonra, tevhidi çizgiden ayrılarak çeşitli dini inançlara sahip oldukları ifade edilmektedir. Eğer insanlar başlangıçta politeist bir Tanrı inancına sahip olsalardı, o zaman Yüce Allah, tek bir Allah'a inanan, birbirleriyle inanç açısından ihtilafa düşmeyen insanları cezalandırmakla tehdit etmezdi. Bu ayette ise birbirleriyle ihtilafa düşen insanlar cezalandırılmakla tehdit edilmişlerdir.⁹⁹ Ayette söz konusu edilen *"ümmeten vahideten"* lafzı insanların

başlangıçta aynı tevhid inancına sahip olduklarını, daha sonra ise aralarındaki çekişmeler yüzünden çeşitli sapık dini inançlara ayrılarak doğru olan ilahi dinden saptıklarını ifade etmektedir.¹⁰⁰ Zamanın geçmesiyle yeni kültürlerin ortaya çıkması ve dini duyguların zayıflamasıyla beraber putperestlik de ortaya çıkmıştır. Bu konuya dikkatlerimizi çeken M. Aydın şöyle demektedir:

*"Dinlerin en temel olgularından birisi şüphesiz tanrı telakkisidir. Doğrudan olmasa bile dolaylı olarak tanrı işlevi gören bir mefhumun olmadığı bir din ve toplum yoktur. Ancak tanrı konusunda da tarihi gelişimi içinde birbirinden farklı iki çizgi görürüz: Toplumsal şartların bir sonucu olan tanrı anlayışı, toplum üstü bir kaynağa dayanan Tanrı anlayışı. Toplumsal şartların bir ürünü olan Tanrı anlayışı, adı üzerinde toplum şart ve ihtiyaçlarına uygun olarak ortaya çıkan ve ancak kendi kuralları içinde bir değişme ve gelişme gösteren bir Tanrı inancıdır".*¹⁰¹ Sümer Tanrıları böyle şartların sonucu ortaya çıkmıştır.

Biz, toplum üstü bir kaynağa dayanan tanrı inancına *"tek tanrı inancı"* diyoruz. Tek Tanrı inancına dayalı dinlerde; *"İnsanların kültürel gelişmişliklerine bağlı olarak algılama (kavrama) biçiminde farklılıklar olsa da, muhtevasında hiç bir değişiklik olmamıştır. Yegane yaratıcı-yönetici, tek mutlak mabuddur. İlahlık konusunda ne benzeri ne de ortağı vardır. Onun varlığı ilke olarak diğer varlıklardan farklıdır. Kendisi gibi, kavranması için gerekli bilgi de doğaüstüdür, bunun için tebliği elçiler gelmiştir".*¹⁰²

Ancak Allah tarafından gönderilmeyen ve insan düşünce ve kültürünün ürünü olan politeist dinlerde durum bundan çok farklıdır. *"Ne var ki insan ve toplumları onu, kültürel gelişmişliklerine paralel bir çizgi de anlamışlardır. Mesela, insanlar onu doğal olarak güçlü varlıklara, başlarındaki krallara benzetmişler, tüm olumlu niteliklerini bir "zat" üzerinde toplanmasını akıllarına sığdıramadıkları için bu fonksiyonları değişik varlıklara paylaştırmışlar ve böylece tevhid anlayışını parçalamışlar, ortaklar (şirk) türetmişlerdir. En genel anlamda tevhid, bu ilahi fonksiyonların gerçek sahibi üzerinde "birleştirilmesi demektir".*¹⁰³

Sn. Çığ'ın yukarıda savunduğu görüşlerinde bir diğer önemli nokta daha dikkatimizi çekmektedir. Sn. Çığ'a göre, Sümer dinindeki pek çok Tanrı diğer dinlerde cin, melek gibi isimlerle varlığını devam ettirmektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse İslâm dininde cin ve meleklerin Sümer Tanrılarını temsil ettiğini iddia etmek, temelsiz bir iddiadır. Kur'an-ı

⁹⁶ Tümer, Günay, "Din" mad., DİA. *İslam Ans.*, IX, 317.

⁹⁷ Bkz., 2. Bakara, 213.

⁹⁸ Bkz., 10. Yunus, 19.

⁹⁹ Taberi, age, II, 458; İbnü'l-Cevzi, age, IV, 16.

¹⁰⁰ Zemahşeri, age, I, 253.

¹⁰¹ Aydın, age, s. 73.

¹⁰² Aydın, age, s. 74.

¹⁰³ Aydın, age, s. 74.

Kerim'de bu varlıklar Allah'ın yaratıkları ve Ona boyun eğen kulları olarak ifade edilir.¹⁰⁴ Onlar Allah'ın emirlerini, karşı çıkmadan ve bıkip usanmadan yerine getirirler.¹⁰⁵ Kendi özel görevleri bittiğinde daima Allah'ı anarlar.¹⁰⁶ Adı müslüman olan hiç bir kimse de İslâm'ın başlangıcından bu güne kadar İslâm tarihinin hiç bir döneminde cinlere, şeytanlara ve meleklerle ibadet etmemişlerdir. Tam tersine İslâm öncesi dönemde Araplar, Cinlere de Allah'a inanır gibi inanarak onları uluhiyette Allah'a ortak koşmuşlardır.¹⁰⁷ Üstelik Yüce Allah, her yerde insanları Şeytanın tuzaklarına karşı uyarılmış ve ona boyun eğilmemesini istemiştir. İslâm'da bir müslümanın Allah'tan başka bir ilâha ibadet etmesi yasaklanmıştır.¹⁰⁸

5. Ahiret İnancı

5. 1. Sümerlerde Ahiret İnancı

Sümerlerde de ahiret inancıyla birlikte, İslâm'dan farklı olarak, aynı zamanda reenkarnasyon inancı da vardır. "Sümerlilere göre ölümler, "kur" adlı karanlık, dönüşü olmayan bir yeraltı dünyasına gidiyorlar. Tevrat'ta bu; Şeol, Yunan'da Hades, İncil'de cehennem, İslâm'da ahiret olarak devam etmektedir. Sümerlilere göre burada tekrar dirilme yok. Fakat yeraltı dünyası; oranın Tanrıları, rahipleri, ölenlerin gölgeleriyle oldukça hareketli bir yer. Burada bazı özel durumlarda gölgeler yeryüzüne çıkabiliyor. Gilgames'in çağrısı üzerine arkadaşı Enkidu'nun gölgesi çıkarak iki arkadaş konuşuyorlar..."¹⁰⁹

"Sümer'de yeraltındaki ölümlerin ruhları için yiyecek ve kurbanlar sunulmazsa, onlar yeryüzüne çıkarak insanlara rahatsızlık veriyorlar. Ölenlerin arkasından çok fazla ağlayıp sızlanmak onları sıkıyor. İslâmiyet'te de ölümler için yapılan dualar, kurbanlar bu inanışın bir devamı. Bizde de "çok ağlayıp ölünün ruhunu rahatsız etmeyin" sözü vardır."¹¹⁰

5. 2. Kur'an'da Ahiret İnancı

Ahiret inancı Kur'an'da bütün çıplaklığıyla üzerinde durulan önemli inanç esaslarından birisidir. "Dünya hayatına alternatif, sonsuz yeni bir hayat boyutu için ad olarak Kur'an'da ele alınan ahiret, aslında ibtidai kavimler dahil, Tanrının varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde mevcut olmuştur; fakat bunu tasvir

ve izahı farklı biçimlerde ifadesini bulmuştur."¹¹¹

Kur'an'a göre ahiret üç açıdan gereklidir. Birincisi, Kulluğun karşılığının verilmesi açısından ahiret gereklidir. Yüce Allah, insanları ve cinleri kendisine ibadet etsinler diye yaratmıştır.¹¹² Daha sonra ise, insanlardan hangisinin daha güzel iş yapacağını denemek için de ölümü ve hayatı yaratmıştır.¹¹³ "İnsanın kendisiyle değer kazandığı kulluğun karşılıksız bırakılmayacağını açıkça vurgulayan Kur'an, iman edip salih amelde bulunanların yaptıklarının karşılıklarının tastamam ve kesintisiz bir şekilde verileceğini belirtir".¹¹⁴ İkincisi; Mutlak adaletin gerçekleşmesi için ahiret gereklidir. "Dünyada her suça tam tamına bir ceza ve her iyiliğe tam tamına bir mükâfat verebilecek hiçbir yol ve bunu gerçekleştirebilecek hiçbir toplum veya otorite olamıyor. Bu itibarladır ki, aklın insanı ulaştırdığı en son nokta, ahiretin vuku bulmasının gerekliliğidir".¹¹⁵ "Faziletin mükâfat, kötülüğün de cezaya layık olduğu meselesi her vicdanın, sahibine duyurduğu bir husus ve insan fıtratından sökülüp atılması mümkün olmayan bir arzudur. İnsanda var olan bu duygu ve şiddetli arzusun mercii ise, nihai tahlilde bütün asılların aslı olan Yüce Allah'tır. Öyleyse Cenab-ı Hak, İnsanların fıtratına yerleştirdiği bu duygunun icabı olarak, rabbânî adaletin bir gün hükümünü icra edeceği ve bugünkünden daha mükemmel olarak bir hayat sahası yaratacaktır".¹¹⁶ Zerre miktarı bir hayır (iyilik) işleyen de, şer (kötülük) işleyen de onun karşılığını (cennette/cehennemde) görecekler".¹¹⁷ Üçüncüsü; Dünya hayatında insanlar arasında meydana gelen çekişme ve tartışmaların sona erdirilebilmesi için ahiret hayatı gereklidir. İnsanlar ve toplumlar yaşadıkları müddetçe bazen bir gerçek üzerinde anlaşmazlıklara düşerler. Bu anlaşmazlıklar haklı olduğu halde bazı kişi veya toplumların zarar görmesine ve bu zararın bu dünyada telafi edilmemesine sebep olabilir. "Durum böyle olunca aklı başında olan her insan, bu ihtilafların bir gün mutlaka çözümlenmesi ve neyin doğru, neyin yanlış olduğunun ortaya çıkması gerektiği sonucuna varacaktır. Lakin gerçek perdesinin, bu dünyada iken açılmayacağı ve her şeyin ortaya serilemeyeceği meydandadır. Çünkü dünyanın üzerine kurulduğu yapı buna izin vermez. Öyleyse bu ihtiyacın karşılan-

104 Bkz., 4. Nisa, 172; 21. Enbiya, 28.

105 Bkz., 21. Enbiya, 27-28.

106 Bkz., 7. Araf, 206; 16. Nahl, 49-50.

107 Elmalılı, age, VIII, 5381.

108 Bkz., 2. Bakara, 168-169; 4. Nisa, 14; 118-119, 208-209; 36. Yasin, 60-61.

109 Çığ, age.s.23.

110 Çığ, age, s.23.

111 Öztürk, Yener, *İmkânı ve Lüzumu Açısından Kur'an'da Ahiret*, s.209.

112 Bkz., 51. Zariyat, 56.

113 Bkz., 67. Mülk, 2.

114 Öztürk, Yener, age., s.153.

115 Mevdudi, *Tefhim*, VI, 77; Öztürk, age, s.155.

116 Öztürk, age, s.155.

117 Bkz., 99. Zilzâl, 7-8.

ması için başka bir hayata ihtiyaç vardır".¹¹⁸ "Men-sup oldukları inançta ısrar eden farklı fikirlere sahip iki kimseden biri doğru, diğeri hata üzerine öseler ve onlar için gerçeğin tezahür edeceği bir yer bulun-masa, o zaman doğru ile yalan arasında bir fark kal-mamış olacaktır. Öyle ise, doğru ile yanlışın ayrılma-sı için mutlaka kararlaştırılmış bir günün bulunması gereklidir."¹¹⁹ "Diğer bir ifadeyle, insanların dünya-da halledilemeyen ihtilaflarının kesin bir çözüme ka-vuşturulması ve hasımların yüz yüze getirilmesi ge-rekir ki, bu da ancak, her şeyi en iyi bilen ve görüp gözetan Allah'ın huzurunda gerçekleştirilir".¹²⁰

Kur'an'a göre bir insan öldükten sonra onun ruhunun dünyaya dönerek kendisi için kurban kesmeyen veya iyilik yapmayanları rahatsız etmesi mümkün değildir. Kur'an'da böyle bir ayet mevcut değildir. Diğer taraftan bir ölünün peşinden üstünü başını yırtmadan ve Allah'a isyan etmeden ağlan-ması kadar tabii bir şey olamaz. Çünkü Allah insan-ları merhametli yaratmıştır. Peygamberimiz üst başı yırtıp, bağıra çağıra ağlamayı (naiha) yasak-lamıştır.¹²¹ Ancak yine Kur'an'a göre bir kişi başkasının yaptığı günahı işlemeye iştirak etmemişse, başkasının yaptığı günahdan dolayı sorumlu değildir.¹²² Bu açıdan bakıldığında ölünün peşinden ağlandığından dolayı ölünün azap görmesi veya sıkılması söz konusu bile olamaz. Çünkü o artık bu dünya ile ilişkisini kesmiştir. Bu konu ile ilgili ne bir ayet ne de bir hadis söz konusu değildir. Sn. Çiğ, eğer bu sözü İslâmî bir kaynaktan almış ise kay-nağını açıklamalıdır. Aksi durumda dinde olmayan bir şeyi dindenmiş gibi göstermiş olur ki bu da doğru bir din anlayışı olmaz.

6. Nuh Tufanı

6. 1. Sümerlerde Tufan

Pek çok kültürde olduğu gibi Sümerlerde de tufan kültürü söz konusudur. Sümerlerdeki Tufan olayı ile Kur'an'da anlatılan Tufan olayının oluş sebebi birbirinden çok farklıdır. Sümerlilerin Tufan anlayışları, diğer inançlarında olduğu gibi mitoloji ve putperestlik inançlarıyla karışmış durumdadır. Sümerlilere göre Nuh Tufanının esas sebebi, "İnsan-ların aşırı derecede çoğalarak aşırı derecede gürültü ve şamata edip, Tanrıların uyutmamaları ve bu durumdan rahatsız olan dört büyük Tanrının, Tanrılar meclisinde bir araya gelerek insanları bir Tufan ile yok etmeye oy çokluğu ile karar ver-

meleridir".¹²³ Sümer dini inancına göre, Tufan öyle azgınlaşıyor ki, onu yaptıran Tanrılar bile korku-yor.¹²⁴ Yani Tanrıların karar verdiği bir olay gerçek-leşiyor ve Tanrıların kontrolünden çıkarak Tanrıları da tehdit eder hale geliyor. Sümer kültüründe bir Tufan olayının var olduğu inkar edilemez bir gerçek-tir.¹²⁵ Ancak Sümerlerde var olan tufan olayı ger-çekte Hz. Nuh zamanında olan tufan mıdır, yoksa bölgedeki akarsu ve nehirlerden kaynaklanan bir sel baskını mıdır kesin ve net değildir. Olay tam incelen-diğinde bu konuda Sümer yazıtlarının çok net bilgiler vermedikleri ve bu yazıtların sanki bölgede bir sel baskını anlattığı izlenimini kuvvetlendirmektedir. Sümerlerin yaşadıkları bölgede Dicle ve Fırat gibi iki büyük nehrin akması bu görüşü desteklemektedir.

6. 2. Kur'an'da Nuh Tufanı:

Kur'an'da Tufan olayının oluş sebebi, Sümer Tufan efsanesinden tamamen farklıdır. Yüce Allah, Nuh milletine, peygamber olarak Hz. Nuh (as.)'u gönderir.¹²⁶ Nuh milleti putperesttir.¹²⁷ Hz. Nuh(as.)'un tüm gayretine rağmen içlerinden çok az kişi Hz. Nuh(as.)'a iman eder.¹²⁸ Diğerleri ise hem Allah'a ortak koşmaya, hem de Nuh(as.)'u tehdit etmeye devam ederler. Bunun üzerine yenilgiye uğradığını itiraf eden Hz. Nuh(as.), Allah'tan yardım ister. Allah ta, ona hem dini anlatmaya devam etme-sini, hem de bu arada Cebrail'in kontrolünde gemi yapmaya başlamasını emreder.¹²⁹ İnanmayanların gözü önünde, bütün alaylı ifadelerine rağmen, gemi yapılır.¹³⁰ Hz. Nuh (as.), insanlara son bir kez yalnız bir Allah'a ibadet etmelerini, aksi takdirde büyük bir azabın geleceğini söyler. Onlar inanmamakta dire-nirler. Nuh peygambere, kendisine inananlarla bir-likte şehri terk etmeleri söylenir. Şiddetli bir sel bas-kını ile¹³¹ inananlar insanları cezalandırılır, inanan

¹²³ Kramer, age, s.131; Çiğ, age, s.49.

¹²⁴ Çiğ, age, s.49.

¹²⁵ S. L. Woolley, Sümerlerin Ur şehrinde yaptığı arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarttığı 2,5 metre kalınlığın-daki kil/sel tabaka ve içinde bulunduğu çivi yazısı tabletler-den Tufan hadisesinin bu bölgede olduğunu ileri sürmek-tedir. Bkz. Ay, Emin, *İlahi Mesaj'ın Kadim Medeniyetlerdeki İzdüşümleri: Kur'an'ın Arkaplanına Arkeolojik Bir Yaklaşım*, İslâmî Araştırmalar Dergisi, 1996, C.IX, S.1-2-3-4, s.194. Ancak Tufan hadisesinin aynı bölgede olmadığına dair başka görüşler de vardır. Bkz. Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım*, Aynı dergi, aynı sayı, s.197-199.

¹²⁶ Bkz., 7. Araf, 59.

¹²⁷ Bkz. 71. Nuh, 23.

¹²⁸ Bkz., 11. Hüd, 36.

¹²⁹ Bkz., 11. Hüd, 40.

¹³⁰ Bkz., 11. Hüd, 38.

¹³¹ Bkz., 11. Hüd, 42, 44.

¹¹⁸ Mevdudi, *Tefhim*, III, 27; Öztürk, age, s.160.

¹¹⁹ Fuzuli el-Bağdadi, *Matlau'l-İtikad*, s.80; Öztürk, age, s.162.

¹²⁰ Öztürk, age, s.162.

¹²¹ Müslim, *Kitabü'l-İman*, 30.

¹²² Bkz., 53. Necm, 38.

insanlar ise Nuh (as.) ile birlikte kurtulurlar.¹³²

"Aynı kültür eski Yunan, Mısır, Hint, Çin ve Babil edebiyatlarında da benzer şekillerde mevcuttur. Hatta Avustralya, Yeni Gine, Malaya, Burma, Amerika'nın çeşitli yerlerinde de benzer anlatımlar vardır. Bütün bunlar, Hz. Adem'in çocuklarının dağılmadan önceki ortak taraflarını dile getirmiş olabileceğini gösterir. Olayın aslı vardır, fakat her yer, kendi tasavvur ve tahayyüllerini ortaya koymaktadır".¹³³

Sümerlerde görülen bu kültür, Hz. Nuh(as.) ile Sümerlerin yaşadığı zaman dilimi karşılaştırıldığında, birbirlerine çok yakın bir zaman içerisinde yaşadıkları ve Sümerlerdeki Tufan kültürünün zamanın geçmesiyle bazı yerel putperest kültürün ve Sümer Tanrı motiflerinin karıştığı mitolojiye dönüştüğü görülür. Bir başka ifade ile Nuh(as.) devrindeki bir olayın yerel putperest kültürün etkisiyle dejenere edilmiş halidir. Olayın şahısları ve amacı değişmiş fakat oluş şekli aynen muhafaza edilmiştir. Bu da bize Sümerlerden önce o bölgeye (veya Sümerlere) gönderilmiş bir ilahî dinin bazı motiflerinin veya kırıntılarının zamanla Sümer kültürü içerisinde, değişmiş bile olsa, varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Sümerlerdeki bu kültür bir ilahî kaynaktan alınmış ve Sümer putperest (politeist) kültürü içinde yoğrularak aslı bozulmuştur. Sn. Çığ'ın iddiasının aksine Kur'an bu kültürü Sümerlerden almamış, Sümerler dahil olmak üzere¹³⁴ bu kültürü yozlaştıranlara doğrusunu göstererek onu tekrar putperest kültürden tebliğ ve irşad boyutuna taşımıştır.

Kur'an, Tufan olayını Allah'ın varlığını, birliğini tebliğ ve putlara inanmanın kötülüğünü ortaya koymak için anlatır. Bu sebeple bu cezanın tevhid ve irşad boyutu üzerinde durur. Kur'an'a göre olayın oluşu, şahıslar, hayvan cinsleri...vs. önemli değildir. Önemli olan tevhidi bir mesaj verilerek, bu mesajın toplum tarafından algılanmasıdır. Bu sebepten Kur'an olayda adı geçmesi gereken kişilerin adları, hayvan cinsleri gibi ayrıntılar üzerinde durmaz.

7. Tanrı Evi (Mabed)

Sn. Çığ, Sümer'deki tapınakların daha sonraki dinlerden Yahudilikte Sinagoglara, Hristiyanlıkta kiliselere ve İslâm'da ise camilere dönüştüğünden

söz ederek şöyle söylemektedir: "Sümer'de kralların nasıl sarayları varsa Tanrıların da öyle evleri olmalıydı. Bunun için "Tanrı evi" adı altında görkemli tapınaklar, yanlarında Tanrılarla insanları yaklaştırdığı düşünülen basamaklı kuleler yapılmıştı. Daha sonra bu Tanrı evleri sinagoglara, kiliselere, camilere dönüştü.¹³⁵ Camilerin ve minarelerin üstündeki yarım ay, Sümer Ay Tanrısının sembolüdür".¹³⁶

Sn. Çığ, burada ilginç bir iddia daha ortaya atarak, İslamiyet'teki oruç ve bayramların Ay'ın görünüşüne göre düzenlenmesini ifade ederek, bunun da Sümer kültürüne dayandığını söylemektedir.¹³⁷ İslâm'ın ilk döneminde, "zamanı en kesin bir şekilde tayin etmek için" kullanılan en önemli zaman ölçüsü Ay idi. Eğer zamanı daha kesin ve doğru bir şekilde ölçebilecek başka bir ölçü olsaydı, o zaman o ölçü kullanılırdı. Böyle bir ölçü olmadığına göre Güneş ve Ay'ı zamanı ölçen ölçü aracı olarak kullanmak en doğru yoldur. Onları bu amaçla kullanmak, onlara ibadet etmek anlamına da gelmez. Bunu Sümer'lere dayandırmak gereksiz bir iddiadan başka bir şey değildir.

Sn. Çığ'ın iddia ettiği gibi, İslâm'daki camiler/mescidler, Sümer kültürünün bir devamı değildir. İnsanların yaratılış gayesi sadece bir Allah'a ibadet etmektir. Allah'a ibadet, Hz. Adem(as.)'in yer yüzüne inişle başlamıştır. Hz. Adem Sümerlerden çok önce yaşamıştır. Bu açıdan mabed kültürünün ilahî kaynaklı olduğu ortaya çıkar. İnsanlar her devirde ister ilahî bir dinin, isterse ilahî olmayan bir dinin mensubu olsun bir araya gelerek topluca ibadet etmişler ve bu amaçla mabedler inşa etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamberimizin hadis-i şeriflerinde "Camî" yerine "Mescid" (eğililen, tevazu ile alnın yere konulduğu/secde edilen yer) kelimesi kullanılmıştır.¹³⁸ İslâm'da mabedlerin bu fonksiyonunu kavrayan Türkler, "mabed" kelimesinin karşılığı olarak "bir araya getiren veya bir araya toplayan" anlamında, "Camî" kelimesini kullanmışlardır.

Kur'an'a göre yer yüzünde ilk mescid Kâbe'dir¹³⁹ ve Hz. Adem(as.) tarafından inşa edilmiştir. Kabe'den sonra inşa edilen ikinci mescid ise Mescid-i Aksa'dır.¹⁴⁰

¹³² Bkz., 7. Araf, 4.

¹³³ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, s.157, (Bkz.7.Araf, 65.ayetin izahı)

¹³⁴ Tevrat'ta da bu olaya bazı yerel motiflerin karıştığı görülür. Kur'an bunu da düzeltmiştir. Tevrat'a göre Tufan, bütün yeryüzünü kaplamış ve her şeyi yok etmiştir. Ayrıca Tufan kırk gün devam etmiştir. Tufanın bittiği Hz. Nuh tarafından yer yüzüne çeşitli hayvanlar gönderilerek öğrenilmiştir. (Tekvin, Bap, 6-9) Kur'an'da bu ayrıntılara raslanılmaz.

¹³⁵ Çığ, age, s.18. Max I. Dimont, *Jews, God and History*, New York, 1962, s.65'ten naklen.

¹³⁶ Çığ, age, s.19.

¹³⁷ Çığ, age, s.18.

¹³⁸ Bkz., 2. Bakara, 114; 9. Tevbe, 107, 108; 18. Kehf, 21.

¹³⁹ Bkz., 3. Al-i İmran, 96.

¹⁴⁰ *Buhari*, Enbiya, 40; *Müslim*, Mesacid, 1-2; Önkol, Ahmet; Bozkurt, Nebi, "Camî" mad., *DİA. İslam Ansiklopedisi*, VII., s. 47.

Sn. Çığ'ın ileri sürdüğü, cami minarelerinin üstündeki yarım Ay'ın, Sümer Ay Tanrısının bir sembolü olduğu şeklindeki bir iddia sadece bir varsayımdan ibarettir. İnsanları sadece bir Allah'a ibadet etmeleri için gönderilen bir dinin mensuplarının hele de bir peygamberin, bir putun simgesini günde beş defa bir Allah'a çağrılan yere dikmesi hiç düşünülemez. Ancak burada şu unutulmamalıdır, müslümanlar arsında yaygın olan inanca göre Yüce Allah'ın arşı gökyüzündedir. Hilâl de gökyüzüne doğru dikilerek bu, bu mabedde ibadet eden insanların yüce makama doğru ibadet ettiklerini ifade eden sembolik bir anlatım söz konusu olabilir. Yarım Ayı sadece minarelerde değil başka kültürlerle ait tarihî binaların zirvesinde de görmek mümkündür. Bunu yapan insanların Sümer Ay Tanrısına ibadet veya onu hatırlamak için oraya diktiklerini iddia etmek mümkün değildir. Bu bilgilerin haricinde minarelere bu yarım Ay'ın ne zaman dikildiğine dair Hz. Peygamber dönemine ait bir bilgi de mevcut değildir. Muhtemelen bu iş daha sonraki zamanlarda yapılmış olabilir.

Minarelerle ilgili olarak Muhammed Hamidullah şöyle söyler:

*"Cami minarelerinin tarihi Medine'deki Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesi yıllarına kadar dayanır. O yıllarda Hz. Bilal'in (Hz Peygamber'in ilk müezzini) ezan okuyabilmesi için Mescid-i Nebevi'nin yanına bir kule inşa edilmiştir. Daha Hz. Ömer(ra.)'in zamanında birkaç minareden söz edilmektedir. Muhtemelen, ezanı, şehrin her tarafına duyurmak için birçok minare mevcuttu".*¹⁴¹

8. Kurban

Gerek ilâhî dinlerde ve gerekse ilâhî olmayan dinlerde Allah'a bir şey sunarak onun sevgisini kazanmanın yani kurbanın önemli bir yeri vardır. Aynı ibadet Sümerlerde de vardır.

8. 1. Sümerlerde Kurban

Sn. Çığ, Sümerlerde kurban ile ilgili olarak şöyle söyler: *"Sümerliler Tanrılarını sevindirmek, onlardan bir istekte bulunmak, hastalıklardan kurtulmak için veya yaptıkları adaklara karşılık kurban kestirirlerdi. Bu kurbanlar sakatsız ve hastalıksız olmalı ve kurban sahibi vücutça temizlenmeliydi. Kurbanlar, rahipler tarafından özel dualarla kesilirdi. Kurbanın sağ kalçası ve iç organları Tanrıya takdim edilir, gerisi etrafta dağıtılırdı. İslâm'da da kurbanlar aynı şartlarda kesiliyor. Yalnız hocanın kesmesi zorunlu değil. Kurbanın sağ kalçası ile iç organları Tanrı yerine kurban sahibine bırakılır, gerisi dağıtılır".*¹⁴²

¹⁴¹ Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, s.63.

¹⁴² Çığ, age, s.25.

8. 2. Kur'an'da Kurban

Kur'an'a göre kurban, Allah tarafından bütün ümmetlere emredilmiş bir ibadettir.¹⁴³ Kurban kesmekten amaç bir canlının canını almak değildir. Şüphesiz kurbanın toplumsal yardımlaşma, hayvan besiciliği, deri sanayi, hayvan yemi sanayi, zengin-fakir arasında sevgi ve saygı oluşturma gibi pek çok açıdan faydaları vardır. Kur'an'a göre kurbanın eti, derisi veya kanı Allah'a ulaşmaz. Allah'a ulaşacak olan, *"gösterişten uzak yapılan ibadet, fakir, muhtaç, isteyen ve istemeyen kişilere verilerek yapılan hayırdır".*¹⁴⁴

Sn. Çığ burada İslâm'ın kurban anlayışına aykırı olarak, kurbanın sağ kalçası ile iç organlarının Tanrı yerine kurban sahibine bırakılıp diğer kısımlarının dağıtıldığından söz etmektedir. Sn. Çığ'ın bu bilgiyi nereden aldığını bilmiyoruz. Kitabında kaynak göstermemiş. Ancak bu bilgi doğru bir bilgi değil ve İslâm'ın kurban ile ilgili emirleri incelendiğinde böyle bir emre rastlamak da mümkün değildir. Keşke Sn. Çığ eğer bu bilgiyi İslâmî bir kaynaktan aldı ise onu kitabında kaynak olarak gösterseydi. Böylece bizim de o kaynaktaki bilgiyi kontrol ederek kritik etme imkanımız olurdu. En azında okuyucuya bu fırsat verilmiş olurdu.

Sn. Çığ, Yahudi, Yunan ve Araplarda insan kurban edildiğini anlattıktan sonra, Peygamberimiz Hz. Muhammed(sav.)'in büyükbabasının da *"eğer on oğlum olursa birini Tanrıya kurban edeceğim"* dediğinden söz eder.¹⁴⁵ Kaynaklar, Abdulmuttalib'in bu isteği karşısında Kureys'in, bu iş adet haline gelir diye karşı çıktıklarını ve Abdulmuttalib'in de bundan vazgeçtiğini nakleder.¹⁴⁶ Ancak şurası unutulmamalıdır ki Hz. Muhammed(sav.)'in büyükbabası henüz İslâm dini yeryüzüne gönderilmeden önce ölmüş, putlara ibadet eden bir kişi idi. Arapların putperest inancına göre putlara yani kendi Tanrılarına insan kurban ediliyordu. Fakat bunun İslâm ile hiçbir ilgisi yoktur. İslâm'da kurbanın hangi hayvanlardan kesileceği, ne zaman ve nasıl kesileceği, etinin nasıl dağıtılacağı, derisinin nasıl kullanılacağı açık bir şekilde belirlenmiştir.

9. İnsanın Halifeliği

Sn. Çığ'a göre, Kur'an'da yer alan *"İnsanın halifeliği"* konusu da Sümer dini inancının İslâm'da ortaya çıkmış halidir; *"Sümer kralları, Tanrıların*

¹⁴³ Bkz., 22. Hac, 34.

¹⁴⁴ Bkz., 22. Hac, 36-37.

¹⁴⁵ Çığ, age, s.25.

¹⁴⁶ Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, s.112; İbn-i İshak, Sire, s.10-18; İbn-i Hişam, Sire, I, 160-164'den naklen; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 37.

yeryüzündeki vekili sayılıyordu. Bu inanç Hristiyanlıkta papaya, Müslümanlıkta halifeye geçerek sürmüştür".¹⁴⁷

Kur'an'a göre insanın halife olarak yaratılmasının iki sebebi vardır. Birincisi Hz. Adem'in yaratılması ki o yer yüzünde Allah'ın koymuş olduğu kuralları uygulamak için gönderilen ilk insan ve ilk peygamberdir. Bu açıdan O, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisidir ve ona vekalet etmiştir. İkincisi ise, bütün insanlar Allah'ın göndermiş olduğu dini yaşamak ve uygulamak zorundadırlar. Bu açıdan bütün insanlar Allah'ın yeryüzündeki halifesidirler. Kur'an bu halifeliği şöyle açıklar; "*Rabbin meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife (vekil, temsilci) yaratacağım demişti..."*".¹⁴⁸

İslam'a göre insanın halifeliği ilk insanın (Hz. Adem) yeryüzüne inışıyle başlamış, insanlığın yok olmasıyla sona erecektir. Sümerlerde ise halifelik Sümer kültürü ile başlamış ve Sümer kültürünün sona ermesiyle son bulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Kur'an'ın bu kültürü Sümerlerden alması düşünülemez.

10. Örtünme

Sn. Çığ, Kur'an'da yer alan örtünme ile ilgili ayetleri nakledip tesettürü eleştirmekte ve tesettürün ilim öğrenmeye engel olduğunu iddia ederek şöyle demektedir: "*Bu ayete göre kadınlar örtününce ne okullara gidebilecek, ne de çalışabilecekler. Kur'an'da bazı hocaların uydurduğu gibi, başlarını örtmeyen kadınların cehennemde asılacakları şeklinde bir ayet olmadığı gibi, örtünenlerin de cennete gideceği yazılmıyor*".¹⁴⁹

Sn. Çığ bu görüşleri ile objektiflikten ne kadar uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Kendi ders verdiği fakülteden bile başı örtülü okumalarına izin verildiği zaman ne kadar çok sayıda başı örtülü öğrencinin okuyup mezun olabildiğini ve başı örtülü olmanın aslında bilgi öğrenmeye engel olmadığını kendisi de çok iyi bilmektedir. Diğer taraftan Kur'an'da başı örtülü olmayan kadınların cehennemde saçlarından asılacaklarına dair bir ayet bulunmamaktadır, bu doğrudur. Ancak Sn. Çığ'ın itham ettiği hocaların isimlerini vermesi gerekir. Çünkü Sn. Çığ da bilir ki ilmî bir kitap yazılırken ithamlarda bulunulmadan iddialar iddia veya görüş sahiplerinin isimleri ve görüşleri ortaya konulduktan sonra, bu görüşlerin yanlışlığı objektif olarak ortaya konularak çeşitli metodlarla eleştirilir. Diğer taraftan Sn. Çığ, örtünenlerin cennete gideceğine dair bir ayetin olmadığını söylemektedir. Tabii ki bir müslüman

kadın sadece örtünerek cennete giremez. Kur'an'da böyle bir ayet yoktur. Bir müslüman kadının cennete girebilmesi için örtünme gibi Allah'ın bir emrinin yanında diğer emirleri de güzel bir şekilde yerine getirmesi gerekir. Fakat bu emri hiçe sayan bir müslüman kadının da cennete giremeyeceği şu ayet-i kerimeye göre açıktır; "*Kim de Allah'a ve Rasûlüne karşı gelir ve Allah'ın buyruklarını çiğner, sınırlarını aşarsa, Allah onu da ebedi kalmak üzere ateşe koyar. Hem onu zelil ve perişan eden bir azap vardır*".¹⁵⁰

11. Eyüp peygamber

11. 1. Sümerlerde Eyüp Peygamber

Sn. Çığ, Sümer kültüründe, Kur'an'da yer alan "*Eyüp peygamberin sabrı*" hikayesinin bir benzerinin mevcut olduğunu ve Kur'an'daki bu hikayenin Sümerlerden geçtiğini iddia eder.¹⁵¹ İki Sümer tabletinde şiir halinde bulunan bu hikayenin özetini şöyledir: "*Bu şiir, evvela insanın Tanrısını övmesini, yüceltmesini, ağlayıp sızlamalarla kalbini yumuşatmasını öğüt vererek başlıyor. Ondan sonra adı verilmeyen bir adama, akraba ve arkadaşları tarafından yapılan fena davranışlar anlatılıyor. Adam başına gelen felaketlerden söz ediyor. Arkadaşlarının da kendi üzüntülerine katılmasını istiyor. Bundan sonra başına gelen bu hallerin kendi günahları yüzünden olabileceğini, söyleyerek, Tanrısına affetmesi için yalvarıyor. Şiir, Tanrısının onu affettiğini bildiren bir kısım ile son buluyor*".¹⁵²

Sümer kültüründe yer alan bu hikayeye göre, aslında bu adam toplumda kendisine değer verilmeyen, yalanlanan, kendisi yalan söyleyen, Tanrısı tarafından kendisine sürekli üzüntüler verilen, bilgin, aç kalmış, sürekli ağlayan, sürekli sıkıntı içinde yaşayan, günahkâr ve yaptığı günahtan pişmanlık duyan, sonra da yaptığı dualar kabul edilen bir kişidir.¹⁵³

11. 2. Kur'an'da Eyüp Peygamber

Sümer kültüründe yer alan bu adam (Eyüp?) hikayesi ile Kur'an'da yer alan Eyüp peygamber hikayesinin pek çok açıdan birbirinden farklı olduğu görülür. Sümer'de bu adama akraba, arkadaşları ve Tanrısı eza cefa ederken, Kur'an'da ise Eyüp peygambere eza-cefa veren Şeytandır.¹⁵⁴ Sümer'de adama tuzak kuran hileli adama Tanrısı engel olmazken, Kur'an'da böyle bir durum söz konusu değildir. Sümer'de adam Tanrısına kinayeli bir şekilde kırılganlığını bildirirken, Kur'an'da durum bunun

¹⁵⁰ Bkz., 4. Nisa, 14.

¹⁵¹ Çığ, age, s.56.

¹⁵² Çığ, age, s.56; Kramer, age, s.96-98.

¹⁵³ Çığ, age, s.56-57.

¹⁵⁴ Bkz., 38. Sad, 41.

¹⁴⁷ Çığ, age, s.19.

¹⁴⁸ Bkz., 2. Bakara, 30.

¹⁴⁹ Çığ, age, s.31.

tam tersinedir. Kur'an'da Eyüp peygamber karşılaştığı bu durumdan kurtarması için Allah'a dua etmekte ve Allah ta onun duasını kabul ederek içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumdan onu kurtarmaktadır.¹⁵⁵ Sümer'de adama hastalık veren hastalık cinlerinin, adamın Tanrısı tarafından uzaklaştırılıp adamın üzüntüleri sevince dönüştürülmesi ve yanına koruyucu cin koyulması söz konusu edilirken, Kur'an'da böyle bir ayrıntı söz konusu edilmemiştir. Kur'an bu hikayeyi de tıpkı Nuh (as.) peygamberin hikayesinde olduğu gibi, insanlara öğüt vermek için anlatmaktadır. Hikaye baştan sona okunduğunda bu açık bir şekilde görülebilir. "*Kur'an onu bir sabır ve dayanıklılık abidesi ve Allah'a ibadet edenlere mükemmel bir örnek olarak sunar.*"¹⁵⁶ Sümer kültüründe geçen bu olayın, İslâm ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu sadece Sn. Çığ'ın bir yakıştırmasından başka bir şey değildir. Bir adamın hayatının bir bölümünün bir kutsal kitapta anlatılan bir peygamberin hayatına benzemesi, o kutsal kitabın ana kaynağının o kültür olmasını gerektirmez.

Sonuç

Sümer dininde, ilâhî dinlerde özellikle de İslâm'a benzer bir şekilde görülen bazı inançlar bize Sümerlerden önceki devirlerde yaşamış peygamberlerin tebliğlerinin zamanın geçmesiyle unutulup silindiğini, bazı vahiy kırıntılarının ise efsane ve mitoloji ile karışık bir şekilde varlığını hem Sümer hem de Mezopotamya kültürü içerisinde sürdürmeye devam ettiğini ifade etmektedir. Aslında evrimci dinler tarihi teorilerinin tersine bütün ilkel dinler arasında, tarih boyunca tevhidin izlerini bulmak mümkündür. Gerek Sümerlerin yaşadığı bölge ve gerekse şu anki Ortadoğu bölgesi Peygamberlerin görevlendirildiği bir bölgedir. Yüce Allah, insanlar doğru olan dini bırakıp sapıklığa düştüğü müddetçe, insanları doğruya ve gerçeğe çağırmak için peygamberler göndermiştir. "*Allah lütfetmiş, mesajını iletmek, rahmetini yeryüzüne yaymak için kullarıyla İbranice ve Arapça konuştuğu gibi Sümerce de (büyük ihtimalle Babilce ve Asurca da) konuşmuştur.*"¹⁵⁷ Çünkü Yüce Allah Kur'an'da her millete mutlaka bir peygamber gönderdiğinden ve bu peygamberlerin bir kısmını anlattığından, bir kısmını da anlatmadığından söz etmektedir.¹⁵⁸ Yukarıda da ifade edildiği gibi Sümer'de görülen bu monoteist bir dinin bazı kırıntıları Sümerlere de bir peygamber gönderilmiş olabileceği ihtimalini, yahut ta o bölgeye gönderilen bir peygamberin, Sümerleri de kendi

tebliğ alanı içine aldığı fikrini desteklemektedir.

Kitap okunduğunda elde edilen ilk izlenim, Sn.Prof.Dr.Muazzez İlmiye Çığ'ın İslâm ile ilgili ciddi bilgi eksiklikleri olduğu ve Kur'an'a ön yargı ile yaklaştığı şeklindedir. Kitap hazırlanırken İslâmî kaynaklardan sadece, "*Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*"ne müracaat edilmiş, diğer islami kaynaklara müracaat edilmemiştir. Bunun yanında İslâm'a karşı hezeyanlarla dolu olup, müsteşrik görüşlerini yansıtan Turan Dursun'un, "*Kutsal Kitapların Kaynakları*" (*Kaynak Yayınları*) adlı kitabına sık sık başvurulup, taraflı bir yayından tenkid süzgecinden geçirilmeden taraflı alıntılarda bulunulup, İslâm'a karşı pek çok asılsız iddialar ileri sürülmüştür. Bu durum yazarın kitabını tarafsız bir bakış açısı ile hazırladığını ortaya koymaktadır.

Sn. Çığ, İslâm'ın ana kaynaklarını (Kur'an ve Hz. Muhammed'in hadis-i şerifleri) bir kenara bırakıp, İslâm'ın ana kaynaklarında bulunmayan bir mitolojiyi (*Yaratılış Efsanesi*) -ki buna İslâm mitolojisi adını veriyor-¹⁵⁹ *Meydan Larousse* gibi bir ansiklopediden alıntı yaparak, bu mitolojiyi İslâm'ın görüşüymüş gibi sunmakta ve okuyucuya yanlış bilgi vermektedir. Hz. Adem'in yaratılması konusunda ilgili ansiklopediden verilen örnek bunun bir ifadesidir. Böyle bir mitoloji ne Kur'an'da ve ne de Peygamberimizin hadis-i şeriflerinde bulunmamaktadır. Bu nakil aslında "*İsrailiyât*"tır. Fakat Sn. Çığ, İsrailiyât ile İsrailiyât olmayan rivayetleri birbirinden ayıramadığından hataya düşmektedir.

Sn. Çığ, Hz. Adem'i affettirenin de Cebrail olduğunu ifade ediyor.¹⁶⁰ Aslında Hz. Adem'i Cebrail affettirmiyor, Adem(as.)'in kendini affettirebilmesi için yapması gereken duanın sözlerini Cebrail Allah'tan vahiy olarak getiriyor. Burada Cebrail pasif durumdadır. Esas affetme durumunda olan Allah'tır. Dua, Allah'ın emri ile Cebrail tarafın-

159 *İslam mitolojisinde, Adem'in yaratılması ve cennetten kovulması daha değişik (Meydan Larousse, Adem). "Allah, Cebrail, Mikail, Azrail, İsrail adlı meleklerine 7 kat yerden 7 avuç toprak getirmelerini emretti. Fakat yer yuvarlağı bu toprağı vermeye razı olmadı. Azrail toprağı zorla aldı. Allah bu toprak üzerine günlerce yağmur yağdırdı, onu yumuşattı, melekler yağurdu. Ve Allah şekillendirdi. Adem 80 yıl şekilsiz toprak olarak 120 yıl da ruhsuz bekledi. Şekil ve renk kazandıktan sonra meleklerle, Adem'e secde etmesi emredildi. Bu emri yalnız şeytan dinlemedi. Bu yüzden cennetten kovuldu. Cennetteki iyiyi kötiden ayırmaya ölçü olan elma ağacından yemesi Adem'e yasak edilmişti. Cennetten kovulmasına kızan şeytan, yılan ile anlaşıp Adem ile Havva'yı, yasak meyve yedirterek cennetten kovduruyor. Adem yaptığına pişman olarak yalvarıyor, Cebrail vasıtasıyla affedilip Mekke'de Arafat'a gönderiliyor. Orada Havva ile buluşuyor. Cebrail de Hac merasimini öğretiyor ve böylece insan nesli türüyor", Çığ, age, s. 45.*

160 Çığ, age, s. 45.

155 Bkz., 21. Enbiya, 83; 38. Sad, 41.

156 Mevdudi, age, III, 326.

157 Ay, agm.s.196.

158 Bkz., 4. Nisa, 163-165.

dan Hz. Adem'e ulaştırıyor.¹⁶¹ Cebrail sadece Allah ile Peygamberler arasında elçilik görevi yapıyor.

Sümerler İslâm'ın doğuşundan yaklaşık 3500-4000 yıl kadar önce hayat sürmüştü ve daha sonra tarih sahnesinden silinmiş bir millettir. Onlara ait arkeolojik kazılar ise ondokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarında başlamıştır. Yani İslâm'ın doğuşundan 1300 yıl kadar sonra çağdaş dünyada Sümer kültürü keşfedilmek için arkeolojik kazılara başlanmıştır. Böylece Sümer medeniyet ve dinine ait bilgiler yeni yeni ortaya çıkmaya başlamış ve henüz bütün boyutları ile ortaya çıkartılmış ve çıkartılan yazıtlar da tam manası ile çözümlenmiş değildir. Bu bilgiler İslâm'ın doğduğu ortamda bilinen bilgiler değildir. Hz. Muhammed(sav.)'in arkeolojik bir kazı yaparak bu bilgileri elde ettiğine dair elimizde bir bilgi de mevcut değildir. O halde Sümer dini, İslâm'a nasıl kaynak olabilir? Bir an için buna verebileceğimiz cevap şu olabilir: Sümer dini geleneği nesilden nesile aktararak bölge insanları arasında varlığını sürdürmüştü ve Hz. Muhammed(sav.) de bu kültürü yerel halktan devralmıştır. Bu görüşe de katılmak mümkün değildir. Çünkü Hz. Muhammed (sav.) İslâm dinini vahiy yoluyla Allah'tan almış, putperest yerel kültürü kabul etmek bir tarafa, onu ortadan kaldırmak için her türlü çabayı göstermiştir.¹⁶² Onun bu kültürleri veya Sümer dinini kabul ettiğini iddia etmek, Kur'an-ı Kerim baştan sona bir defa bile insafla okunduğun-

da ne kadar tutarsız bir görüş olduğunu anlamaya yeterlidir. Onun görevi putperestliği taklid veya benimsemek değil, putperestliği bütün izleriyle ortadan kaldırmaktır. Kur'an'ın pek çok ayeti, Allah'a ortak koşmanın, cahiliye geleneklerinin kötülüklerinden ve ortadan kaldırılması gerektiğinden¹⁶³ bahseder. İslâm, hem Hz. Adem(as.)'den günümüze kadar gelen bütün ilahi dinlerin en gelişmiş hali ve hem de kendine ait eşsiz prensipleriyle orijinal bir dindir, Hz. Muhammed(sav.)'in başka din ve kültürlerden kopya ettiği bir din değildir. "*Ediplerin, yazarların çoğunda müşahade edilen durum odur ki onlar, başkalarına ait eserlere yönelir, yükte hafif pahada ağır ve itham edilmekten kendilerini emin buldukları cevherleri gizlice aşırırlar. Hatta onlardan bazıları mezar soygunculuğu yapıp ölülerin kefenlerini giyer, muhiti içinde bu iğreti elbiseleriyle arz-ı endam eder. O sanatkarlardan birinin kalkıp da aklının en nadide buluşlarını, kabiliyet ve maharetinin sanat numunelerini başkasına mâl edeceğine düşünmek mümkün değildir. Hatta denebilir ki, öyle birisi henüz dünyaya gelmemiştir*".¹⁶⁴ O, Kur'an'ın kendisine ait bir kitap olduğunu bir defa bile iddia etmediği gibi, her defasında Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu ifade etmiştir.

Kur'an'a Sn. Çığ gibi kişilerin kaynak arayışları ne ilktir ne de son olacaktır. Kur'an var olduğu sürece Kur'an'a kaynak arayışları devam edecektir. Fakat Kur'an'ı objektif olarak inceleyen her insan O'nun Allah kelâmı olduğunu anlayacaktır.

¹⁶¹ Bkz., 2. Bakara, 37: "Büyük pişmanlık duyan Adem, Rabbinden birtakım kelimeler alıp tevbe etti. Ve Allah da tevbesini kabul etti. Zaten O, tevbeleri çok kabul edendir".

¹⁶² Bu konuda şu örneği verebiliriz: Lât, Sakif kabilesinin-Mekkelilerin de tazimde bulunduğu bir tanrıçasıydı. Onun kült merkezi Taif'teydi ve burada tanrıça Lat'ın dört köşeli düz bir kaya parçasından ibaret olan bir putu vardı. Ayrıca bu putun etrafında onun adına yapılmış olan ve "Taif Kâbesi" olarak bilinen bir beyt mevcuttu. Hz. Peygamber (sav.), yöre İslâm hakimiyetine girdiğinde Ebu Süfyan b. Harb ile Muğire İbn Şube'yi göndererek burayı yıktırdı" Bkz., İbnü'l-Kelbi, *Kitabu'l-Asnam*, s. 30-31; Gündüz, age., s.59.

¹⁶³ Bkz. 4. Nisa, 48, 116; 7. Araf, 33; 16. Nahl, 74; 26. Şuara, 213, 28. Kasas, 88; 30. Rum, 31, 31; 39. Zümer, 65-66; 40. Mü'min, 66; 41. Fussilet, 37; 51. Zariyat, 51..

¹⁶⁴ Dıraz, En Mühim Mesaj Kur'an, s.16.